
Spelregels van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport

De besluitvorming door het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, met betrekking tot de projecten uit het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport

Ministerie van Verkeer en Waterstaat
Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

1 januari 2009

Inhoud

1.	Spelregels van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport	7
1.1	Inleiding: een nieuw MIRT Spelregelkader	7
1.2	Doel en reikwijdte van de spelregels	8
1.3	Korte weergave proces	9
2.	Verkenningfase: op weg naar de Startbeslissing	13
2.1	Relatie met Gebiedsagenda's	13
2.2	Relatie met de Bestuurlijke Overleggen MIRT en MIRT Projectenboek	14
2.3	Het wat en waarom van de startbeslissing	15
2.4	Processtappen voor een startbeslissing	15
2.5	Inhoudelijke vereisten	17
2.6	Besluitvorming over opname in het MIRT Projectenboek	17
3.	Verkenningfase: op weg naar de Voorkeursbeslissing	19
3.1	Het wat en waarom van de voorkeursbeslissing	19
3.2	Processtappen verkenning	20
3.3	Inhoudelijke vereisten	22
3.4	Besluitvorming, overleg en verankering	25
3.5	Besluitvorming over financiën	25
4.	Planuitwerkingsfase: op weg naar de Projectbeslissing	27
4.1	Het wat en waarom van de projectbeslissing	27
4.2	Processtappen	28
4.3	Inhoudelijke vereisten	29
4.4	Besluitvorming, overleg en verankering	29
4.5	Besluitvorming over financiën	29
5.	Planuitwerkingsfase: op weg naar de Uitvoeringsbeslissing	31
5.1	Het wat en waarom van de uitvoeringsbeslissing	31
5.2	Processtappen voor een uitvoeringsbeslissing	32
5.3	Inhoudelijke vereisten	32
5.4	Besluitvorming, overleg en verankering	32
5.5	Besluitvorming over financiën	33
6.	Realisatiefase: de Opleveringsbeslissing	35
6.1	Het wat en waarom van de opleveringsbeslissing	35
6.2	Processtappen opleveringsbeslissing	35
6.3	Inhoudelijke vereisten	35
6.4	Besluitvorming, overleg en verankering	35
6.5	Financiële en inhoudelijke besluitvorming	35

Inleiding en leeswijzer

Voor u ligt het Spelregelkader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT). Doel is het realiseren van beter afgestemde en inhoudelijk samenhangende investeringen in het ruimtelijk fysieke domein, waarin regionale partners en andere partijen worden betrokken (integrale investeringen op het gebied van wonen, werken, bereikbaarheid, water en natuur). Dit spelregelkader schetst daartoe het proces dat een nieuw op te starten MIRT project met ingang van 2009 doorloopt zodat de procesgang van de programmering bij het rijk voor iedereen navolgbaar is.

Het spelregelkader is bedoeld voor gebruik binnen het rijk en biedt inzicht aan andere belanghebbenden en belangstellenden. De MIRT Spelregels zijn van toepassing op verschillende categorieën van (rijks)projecten in het fysieke domein voor zowel sectorale als gebiedsgerichte projecten. Gebiedsgerichte projecten kunnen zowel infrastructuurprojecten op het hoofdwegennet, (hoofd)vaarwegennet en landelijke spoorwegennet, grote regionaal/lokale projecten op gebied van verkeer en vervoer, als waterkeren- en waterbeheerprojecten, woningbouwprojecten, groenprojecten of de aanleg of reconstructie van (nieuwe) bedrijventerreinen omvatten. Dit spelregelkader is bedoeld voor nieuw op te starten MIRT projecten met ingang van 2009 in het ruimtelijk fysieke domein. Dit geldt voor projecten en programma's van de ministeries van Verkeer en Waterstaat en VROM voor het hele proces -verkenning, planuitwerking en realisatie- en tijdens de gebiedsgerichte verkenning worden de domeinen van LNV en EZ meegenomen. Tevens vervangt het hiermee de huidige spelregelkaders van het Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport (MIT), Spelregelkader Natte Infrastructuur Projecten (SNIP) van het Ministerie VenW. De reeds lopende projecten vallen allen onder het vigerend spelregelkader. Immers, deze projecten bevinden zich nu in verschillende stadia van het MIT/SNIP/Nota Ruimtebudget spelregelkader¹. Voor de ruimtelijke departementen EZ en LNV geldt dat deze na januari 2009 (vooralsnog) de eigen spelregelkaders blijven hanteren. Voor LNV is dat het Investeringsbudget Landelijk Gebied; voor EZ is dit de regeling Topper (Uitvoeringsregeling Topprojecten herstructurering

bedrijventerreinen) die in 2009 afloopt en de nieuwe aanpak bedrijventerreinen conform de kabinetsreactie op het advies van de Taskforce (Her)ontwikkeling Bedrijventerreinen. Wel zullen EZ en LNV betrokken worden in alle nieuw te starten gebiedsgerichte verkenningen. Hierbij worden de opgaven op het terrein van natuur en recreatie respectievelijk bedrijventerreinen integraal meegenomen. In een volgende stap, rekening houdend met de einddata van ILG (investeringsbudget Landelijk Gebied) en Topper (Uitvoeringsregeling Topprojecten herstructurering bedrijventerreinen), zal worden bezien in welke mate (delen van) kaders/richtlijnen op terrein van natuur en recreatie respectievelijk bedrijventerreinen kunnen worden geïntegreerd in het MIRT Spelregelkader met in achtname van de afspraken uit het bestuursakkoord rijk - provincie. De ontwikkeling van het spelregelkader heeft derhalve het karakter van een ontwikkelingsproces.

Het MIRT Spelregelkader gelden voor nieuwe VenW en/of VROM projecten vanaf 2009. Voor reeds lopende verkenningen en planstudies blijven de vigerende spelregels van toepassing.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt de procesgang van een MIRT project in hoofdlijnen beschreven. Hierbij worden drie fasen (verkenning, planuitwerking en realisatie) en vijf beslismomenten onderscheiden. Hoofdstuk 2 beschrijft de samenhang tussen de gebiedsagenda's, de Bestuurlijke Overleggen MIRT en het MIRT Spelregelkader. Hoofdstuk 3 gaat in op het proces van startbeslissing tot voorkeursbeslissing (het tweede beslismoment). Met het nemen van de voorkeursbeslissing kan de verkenningsfase worden afgerond. In de hoofdstukken 4 en 5 worden respectievelijk de planuitwerkingsfase en de realisatiefase beschreven. Voor elk beslismoment wordt achtereenvolgens aangegeven wat de essentie is (het wat en waarom), de processtappen die doorlopen worden de inhoudelijke vereisten waaraan voldaan moet worden. Zo ontstaat er een compleet beeld over de besluitvorming, opname en doorstroming van projecten en programma's in het MIRT.

1: MIRT Spelregelkader is niet van toepassing op projecten uit spoedwetprocedure

1. Spelregels van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport

1.1 Inleiding: een nieuw MIRT Spelregelkader

Aanleiding: grotere samenhang tussen investeringen in het ruimtelijk domein

Aanleiding voor dit nieuwe MIRT Spelregelkader is de wens van het kabinet om de samenhang tussen ruimtelijke projecten, infrastructuur en (openbaar) vervoer centraal te stellen. Het kabinet streeft ernaar een grotere meerwaarde te creëren in het ruimtelijk fysieke domein door het doen van meer afgestemde en (inhoudelijk) samenhangende investeringen van het rijk.

Met het MIRT Spelregelkader wordt derhalve een ontwikkeling bevorderd van een dominant sectorale benadering naar een gebiedsgerichte benadering middels samenhangende investeringen. Bij een integrale ontwikkeling van het gebied gaat het om het verbinden van opgaven van uiteenlopende aard. Dit kunnen opgaven zijn zoals infrastructuur, woningbouw, ontwikkeling bedrijventerreinen, ruimtelijke kwaliteit, groenontwikkeling, waterveiligheid en economische ontwikkeling. Dit betekent bijvoorbeeld dat waar woonwijken en bedrijventerreinen worden aangelegd, tegelijkertijd de ontsluiting daarvan wordt geregeld, dat de kwaliteit van het landschap wordt versterkt en tegelijkertijd een oplossing wordt gevonden voor de waterproblematiek en dat infrastructuur wordt aangelegd en mogelijk tegelijkertijd 'groene' en 'blauwe' kwaliteit wordt toegevoegd aan een gebied. Het MIRT heeft daarom een grote reikwijdte en omvat zowel infrastructurele, ruimtelijke als water projecten.

Wat is het MIRT Spelregelkader?

Het *MIRT Spelregelkader* is een beschrijving van de belangrijkste processtappen voor projecten en programma's in het ruimtelijk fysieke domein om in aanmerking te kunnen komen voor een rijksbijdrage. Bij het doorlopen van de processtappen wordt tevens besloten of het project² wel of niet wordt opgenomen in het MIRT Projectenboek. Om tot een transparante afweging te komen bevat het MIRT Spelregelkader een beschrijving van de inhoudelijke vereisten en de noodzakelijke afstemming die voorafgaand aan ieder beslismoment moet hebben plaatsgevonden tussen de departementen en indien

relevant tussen het rijk, decentrale overheden en/of andere betrokkenen.

Het *MIRT Spelregelkader* is geen handleiding voor projectleiders en programmamanagers. Het spelregelkader kan wel als een hulpmiddel dienen om, uitgaande van een knelpunt, probleem of (gebieds)opgave, tot integrale keuzen te komen binnen een gebiedsgerichte aanpak. Essentieel is dat, in het verlengde van de herziening van de spelregels, bestuurlijke besluitvormingsprocessen worden gestroomlijnd en dat er vergelijkbare instrumenten en (afwegings)methodieken worden gehanteerd.

MIRT Spelregelkader: zowel voor gebiedsgericht werken als voor sectorale vraagstukken

Uitgangspunt voor het MIRT Spelregelkader is versterking van de samenhang tussen ruimtelijke projecten, water, natuur, infrastructuur en (openbaar) vervoer door middel van een gebiedsgerichte aanpak. Op basis van integrale visies op bepaalde gebieden worden door de verschillende departementen investeringen gedaan, waarbij waar mogelijk 'werk met werk' wordt gemaakt. Gebiedsgericht werken is vooral van toepassing op opgaven die de inzet van projecten uit verschillende disciplines vereist, waar meerdere betrokkenen en belanghebbenden zijn te onderscheiden, de opgave (bestuurlijke) grenzen overschrijdt en/of grote omgevingseffecten te verwachten zijn.

Naast integrale gebiedsgerichte projecten heeft het MIRT Spelregelkader ook betrekking op sectorale knelpunten of vraagstukken als op samenhangende programma's voor een specifiek beleidsthema/vervoermodaliteit. Deze programma's kunnen voortkomen uit (nieuwe) rijksnota's, Landelijke Markt- en Capaciteitsanalyses (LMCA's) of rijksprioriteiten en hebben veelal een landelijke scope. Een sectorale aanpak (zowel mono- als multi-modaal) is vooral geschikt voor problemen met een eenduidig doel, die goed af te bakenen zijn en waarvan de omgevingseffecten beperkt zijn. Bij een sectorale benadering zal beargumenteerd moeten worden dat de samenhang met andere opgaven en projecten in het gebied beperkt is.

2: Onder een project wordt zowel een individueel (sectoraal) project als een "programma" van deelprojecten/activiteiten voor een bepaald gebied of thema verstaan. Er is pas sprake van een project vanaf de startbeslissing. Daarvoor wordt het begrip initiatief gehanteerd.

Een dergelijke keuze voor een sectorale aanpak wordt bij de startbeslissing gemaakt.

Het MIRT Spelregelkader heeft dan ook betrekking op twee soorten projecten:

- *gebiedsgericht project: Gebiedsgerichte opgaven of kansen* (zoals de combinatie van een woningbouwprogramma en de aanleg van nieuwe infrastructuur, waterbeheerproject en natuurontwikkeling of de ontwikkeling van een knooppunt zoals een sleutelproject);
- *sectoraal project: Sectorale knelpunten of vraagstukken* (zoals het verdiepen van een vaarweg; het beter benutten van een weg) en samenhangende programma's voor een specifiek beleidsthema/vervoersmodaliteit (bijvoorbeeld Programma Hoogfrequent Spoorvervoer).

Sterkere afstemming met regio's/decentrale overheden

De R in het MIRT staat niet alleen voor ruimte maar staat ook symbool voor de relatie tussen rijk en regio. Het MIRT Spelregelkader stimuleert een intensievere samenwerking tussen rijk en decentrale overheden en zorgt voor een betere afstemming van rijksinvesteringen en regionale investeringen. Investeringen worden afgestemd door middel van de periodieke Bestuurlijke Overleggen MIRT. De op te stellen gebiedsagenda's per gebied/landsdeel worden besproken in het desbetreffende Bestuurlijk Overleg. Op het niveau van de gebiedsgerichte (deel)projecten wordt de samenhang tussen de (rijks- en regionale) investeringen vanaf de voorspelling zoveel mogelijk bewaakt in een gezamenlijke uitvoeringsstrategie. Deze uitvoeringsstrategie maakt onderdeel uit van een bijbehorende bestuursovereenkomst die aan het einde van de verkenningsfase wordt afgesloten.

1.2 Doel en reikwijdte van de spelregels

Het uiteindelijke doel van het werken met een nieuw MIRT Spelregelkader is om, op basis van een integrale visie op (onderdelen binnen) het ruimtelijk fysieke domein, investeringen te plegen, die beter op elkaar zijn afgestemd, inhoudelijk meer met el-

kaar samenhangen en uiteindelijk tot een grotere meerwaarde voor de samenleving leiden. Toepassing van het MIRT Spelregelkader leidt tot beslissingen over nieuwe initiatieven die in het MIRT Projectenboek worden opgenomen³, de doorstroming van (deel)projecten naar een volgende fase van besluitvorming en een betere afstemming van rijksinvesteringen met investeringen door decentrale overheden en andere investeerders (private partijen en maatschappelijke organisaties).

Het MIRT Spelregelkader heeft een grotere reikwijdte dan de optelsom van de huidige departementale spelregelkaders en omvat zowel infrastructuur (hoofdwegen, landelijke spoorwegen, (hoofd)vaarwegen, grote regionaal/lokale verkeers- en vervoersprojecten), 'natte' infrastructuur (waterbeheer en waterkeren), natuur en ruimtelijke projecten (woningbouw, bedrijventerreinen, versterken ruimtelijke kwaliteit).

Het rijk is pas financieel betrokken bij gebiedsopgaven en projecten vanaf de planuitwerkingsfase en als deze projecten in het MIRT Projectenboek en daarmee in de rijksbegroting zijn opgenomen. Voor het MIRT Projectenboek gaat het dan om de begrotingen van VROM (Hoofdstuk XI), VenW (Hoofdstuk XII en Infrastructuurfonds, Hoofdstuk A), EZ (Hoofdstuk XIII) en LNV (Hoofdstuk XIV). Specifiek voor infrastructuur is in de Wet en het Besluit Infrastructuurfonds bepaald dat het "oude" MIT het uitvoeringsprogramma van het Infrastructuurfonds (onderdeel van de begroting van VenW) vormt. Het MIRT Projectenboek neemt deze functie over.

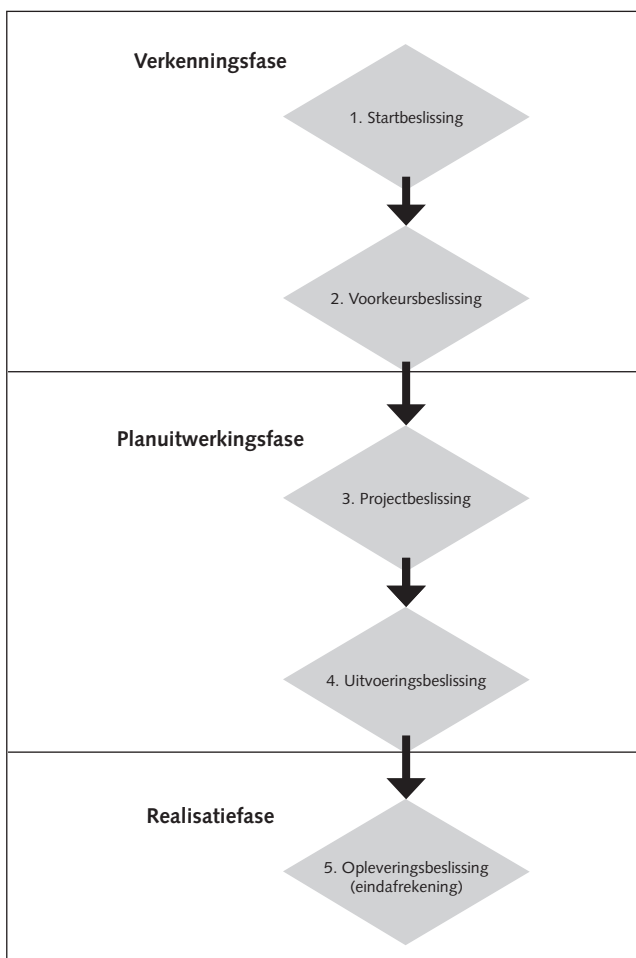
Niet alle investeringen en financiële stromen van het rijk zijn opgenomen in het MIRT. Specifieke gebundelde (doel)uitkeringen, die het Rijk aan decentrale overheden verstrekt en waaraan geen directe, locatiespecifieke prestatieafspraken zijn gekoppeld, vallen er niet onder. Dat geldt in elk geval voor het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV), de Brede Doeluitkering verkeer en vervoer (BDU), het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) en de opvolger van Besluit Locatiegebonden Subsidies (BLS). Voor deze uitkeringen geldt het spelregelkader niet.

3: In het MIRT Projectenboek worden uitsluitend investeringsprojecten- en programma's opgenomen waar sprake is van een ruimtelijk fysieke ingreep en waar het rijk direct financieel bij betrokken is (hoofdstukken 5 en 6).

Aan de middelen herstructurering bedrijventerreinen (Topper) zijn weliswaar locatiespecifieke prestatieafspraken gekoppeld, maar ook hier geldt het spelregelkader niet. Het MIRT Spelregelkader (nog) niet van toepassing op het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) en onderhoudprogramma's (bijvoorbeeld weg of spoor).

1.3 Korte weergave proces

Deze paragraaf geeft een korte weergave van het proces aan de hand van de besluitvormingsstructuur. Vanaf hoofdstuk 3 wordt hier nader op ingegaan. In het MIRT Spelregelkader zijn drie fasen te onderscheiden, te weten: verkenningsfase, planuitwerkingsfase en realisatiefase. Bij het doorlopen

Figuur 1. Korte weergave MIRT-proces

van deze drie fasen zijn er per project vijf beslismomenten te onderscheiden. Het spelregelkader werkt daarbij als een zeef, in plaats van een trechter. Er is geen automatische doorstroming van een project van de ene naar de volgende fase. Per fase wordt een expliciete beslissing genomen over het wel of niet (blijven) opnemen van het project in het MIRT Projectenboek; c.q. financiering door het rijk. Hoe verder het project in de procedure komt, hoe concreter het project is.

Vanaf de planuitwerkingsfase valt het project/de verkenning eventueel uit één in verschillende (deel) projecten. Een gezamenlijke uitvoeringsstrategie moet er dan voor zorg dragen dat de samenhang op gebiedsniveau bewaakt wordt.

In de volgende hoofdstukken zullen de verschillende processtappen meer in detail worden beschreven. Hieronder volgt een beschrijving van de essentie van elke beslismoment.

1.3.1 Naar een Startbeslissing - beslismoment 1

Het proces waarop het spelregelkader van toepassing is, begint met de aanmelding van een verondersteld probleem of kans/ambitie. Dit wordt binnen het MIRT Spelregelkader als 'initiatief' aangeduid. Initiatieven kunnen voortkomen uit de nog op te stellen gebiedsagenda's⁴.

Het initiatief kan zowel sectoraal als gebiedsgericht van aard zijn en zowel door het rijk als decentrale overheden worden geagendeerd. Initiatieven van private partijen moeten worden ingebracht door het rijk of een decentrale overheid. De gebiedsgerichte initiatieven worden in ieder geval besproken in de periodieke Bestuurlijke Overleggen van minister(s) met bestuurders van decentrale overheden ("het MIRT overleg").

Op basis van de uitkomsten van het Bestuurlijk Overleg wordt, door middel van een startbeslissing (beslismoment 1), bepaald of de kans/ambitie of het probleem 'MIRT waardig' is en dus wordt opgenomen in het MIRT Projectenboek. De startbeslissing heeft de status van een 'voorlopige erkenning'. Met de opname in het MIRT Projectenboek erkent het

4: Bij het uitkomen van de spelregels zijn de gebiedsagenda's nog niet gereed. In 2009 worden de gebiedsagenda's voor het eerst opgesteld.

rijk dat er mogelijk sprake is een samenhangende kans/ambitie en/of probleem, of dat deze kan ontstaan. Bovendien acht het rijk het de moeite waard om deze te verkennen, in principe in samenhang met ontwikkelingen in de direct aansluitende omgeving. Ook kan op basis van de analyse die ten grondslag ligt aan de startbeslissing worden geconcludeerd dat er geen meerwaarde is voor een gebiedsgerichte aanpak en dat een sectorale aanpak volstaat.

Het is mogelijk dat (verkennde) studies die (eerder) door de regio zelf zijn gestart om reden van nationaal belang en/of het verzoek om een rijksbijdrage worden opgenomen in het MIRT Projectenboek. Hiervoor geldt wel dat er eerst een positieve startbeslissing moet worden genomen. Deze initiatieven doorlopen na een positieve startbeslissing de fasen en beslismomenten uit het MIRT Spelregelkader.

Let wel: Voor grote regionale/lokale projecten verkeer en vervoer ('reg/lok projecten' boven Brede Doel Uitkering 'BDU' grens) die subsidie van het rijk ontvangen wordt de verkenning altijd uitgevoerd door de decentrale overheden. Deze verkenningen worden wel waar relevant meegenomen in gebiedsgerichte verkenningen.

Deze projecten worden pas opgenomen in de planuitwerkingsfase na zowel een positieve startbeslissing als een positieve voorkeursbeslissing⁵. Weet wel dat dergelijke projecten tijdens de verkenningsfase niet terug te vinden zijn in het MIRT Projectenboek. Dit heeft onder meer te maken met het feit dat deze projecten geheel (van verkenning tot realisatie) onder verantwoordelijk van de decentrale overheden vallen.

1.3.2 Verkenningsfase; naar een Voorkeursbeslissing - beslismoment 2

Tijdens de verkenning (die wel of niet de vorm kan hebben van een structuurvisie) wordt mede op basis van een (M)KBA/OEI en een eventuele plan-MER een voorkeur bepaald uit het aantal potentiële oplossingen. In deze fase kan eveneens de kennis en ervaring van de "markt" worden benut door middel van een marktconsultatie /marktverkenning voor

het generen van oplossingen en de wijze waarop de markt bij de verdere uitwerking betrokken kan worden. Tevens wordt het financieel commitment van alle relevante partijen (rijk, decentrale overheden en eventueel privaat) vastgelegd. De planuitwerkingsfase kan dan stabiel en meer gericht plaatsvinden.

In de verkenningsfase wordt onderzocht welke alternatieven er zijn en wordt uit mogelijke alternatieven de beste oplossing voor het probleem/kans/ambitie gezocht. Als hierover tussen partijen overeenstemming is bereikt, wordt de nadere uitwerking voorbereid. De 'oplossing' heeft de vorm van een voorkeursalternatief en omvat een pakket van samenhangende (deel)projecten (bij een gebiedsgerichte aanpak) dan wel een afzonderlijk project of programma van projecten (bij een sectorale aanpak).

Bij een voorkeursbeslissing wordt besloten of het project nader moet worden uitgewerkt in de planuitwerkingsfase. Het voorkeursalternatief wordt na een positieve voorkeursbeslissing opgenomen in het MIRT Projectenboek. Een van de voorwaarden voor doorstroming naar de planuitwerkingsfase is dat er zicht moet zijn op budgettaire middelen. Dit betekent dat de middelen in de relevante begroting voor handen moeten zijn en een commitment tot een bijdrage door partijen wordt uitgesproken. Indien er onvoldoende zicht is op financiering zal het project niet doorstromen naar de planuitwerkingsfase. De looptijd van een verkenning bedraagt maximaal 2 jaar. Bij een negatieve voorkeursbeslissing wordt de opgave niet door het rijk als een urgent probleem of een kansrijke opgave erkend.

1.3.3 Planuitwerkingsfase; naar een Projectbeslissing - beslismoment 3

In de MIRT planuitwerkingsfase wordt het (deel)project nader uitgewerkt. Bij een sectoraal project gaat het om één project/programma. Bij een gebiedsgericht project zal sprake zijn van afzonderlijke (deel)projecten. Kenmerkend voor gebiedsgerichte projecten in deze fase is dus dat de verschillende (deel)projecten elk een eigen traject kunnen doorlopen. Een gezamenlijke uitvoeringsstrategie dient de samenhang tussen de projecten te bewaken.

⁵: Men zou kunnen overwegen om deze twee beslismoment voor regionaal/lokale projecten samen te laten vallen; c.q. samen worden genomen tijdens het bestuurlijk overleg.

Met de voorkeursbeslissing is het aantal (samenhangende) alternatieven teruggebracht tot één voorkeursalternatief. Dit laat onverlet dat er voor (deel)projecten vaak nog wel verschillende (inpassings)varianten mogelijk zijn. In de planuitwerkingsfase moeten de effecten hiervan bepaald worden. Tevens wordt het taakstellend budget bepaald. Uiteindelijk dient er een tracé/projectbesluit genomen te worden.

Er gelden mogelijk verschillende eisen per soort project. Voor infrastructurele oplossingen geldt mogelijk dat een Tracé/m.e.r.-procedure dient te worden doorlopen, voor woningbouw of een bedrijvenlocatie is mogelijk een bestemmingsplanprocedure nodig, voor een waterkering een WOW-procedure etc. De projectbeslissing in het kader van het MIRT wordt gekoppeld aan de bestuursrechtelijke besluiten uit deze procedure(s).

Voor (deel) projecten die uit een gebiedsgerichte verkenning komen in het EZ en LNV domein geldt, daar waar relevant, de spelregelkaders van ILG en het convenant bedrijventerreinen dat naar verwachting in juni 2009 gesloten wordt.

1.3.4 Planuitwerking; naar een Uitvoeringsbeslissing - beslismoment 4

Na de projectbeslissing volgen de voorbereidende werkzaamheden – zoals vergunningaanvragen, grondverwerving, aanbesteding. De planuitwerkingsfase eindigt wanneer alle voorbereidende werkzaamheden zijn afgerond. Dan kan de uitvoeringsbeslissing worden genomen (beslismoment 4).

Indien er een positieve beslissing over het (deel)project wordt genomen kunnen projecten daarmee definitief worden gegund. Voor grote regionaal/lokale projecten op gebied van verkeer en vervoer (grens € 112,5 miljoen)⁶ geldt dat het rijk na deze genomen beslissing overgaat tot het verlenen van de subsidiebeschikking⁷. Hierbij wordt rekening gehouden met de eigen bijdrage van decentrale overheden. Voor vaarwegprojecten kan de Minister van VenW op basis van het Besluit Infrastructuurfonds⁸

ook een subsidie verstrekken gefinancierd uit het Vaarwegenprogramma.

1.3.5 De Realisatiefase; naar een Opleveringsbeslissing - beslismoment 5

Na het nemen van de uitvoeringsbeslissing start de uitvoering of wordt – in geval van subsidie – een beschikking verstrekt.

Als de uitvoering van het (deel)project is afgerond, wordt de opleveringsbeslissing genomen. In geval van subsidieverlening vindt dan de eindafrekening plaats. Het laatste deel van de subsidie wordt uitgekeerd wanneer de definitieve kosten zijn opgemaakt en de voorziening in gebruik is genomen. Na de opleveringsbeslissing worden de projecten niet langer vermeld in het MIRT Projectenboek, het project wordt in beheer genomen. Middels het overzicht van gerealiseerde projecten aan het begin van hoofdstuk 5 van het MIRT Projectenboek, wordt jaarlijks een overzicht gegeven van de gerealiseerde projecten.

6: Voor de stadsregio's Haaglanden, Amsterdam en Rotterdam is de grens bepaald op € 225 miljoen.

7: Voor nieuwe subsidies die aan decentrale overheden worden toegekend, en die niet via algemene fondsen lopen, geldt dat deze moeten voldoen aan de uitgangspunten van de financiële verhoudingswet.

8: Artikel 28 lid 1, onder b

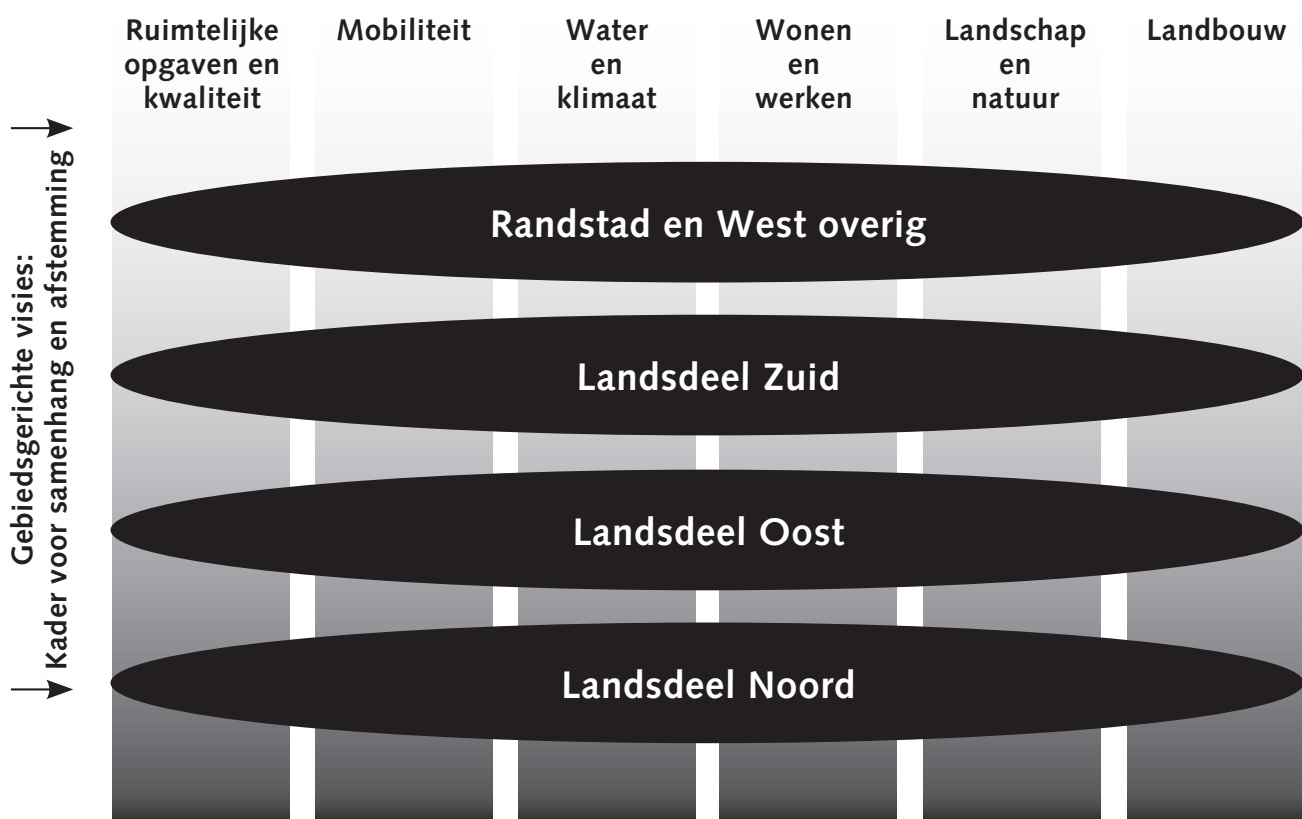
2. Verkenningfase: op weg naar Startbeslissing

2.1 Relatie met Gebiedsagenda's

Een gebiedsagenda geeft een ruimtelijk ontwikkelingsperspectief van een landsdeel/gebied waarbij de beleidsterreinen -ruimtelijke opgaven, verstedelijking, water, mobiliteit, bedrijventerreinen, natuur en landschap- aanbod komen. (Zie figuur). Hierin is niet alleen de inhoudelijke samenhang tussen doelen, opgaven en projecten opgenomen, maar is tevens invulling gegeven aan de wijze waarop de R van relatie tussen rijk en regio wordt ingevuld. Met het opstellen van de gebiedsagenda's wordt gewerkt aan betere aanvulling en versterking (synergie) van de investeringen van de ruimtelijke departementen en de decentrale overheden. Zo krijgt de prioriteitsstelling door zowel rijk als regio meer samenhang en

meer draagvlak voor beslissingen. Een gedeeld beeld van de gewenste ontwikkeling van de gebieden en investeringen van rijk en regio is ook van belang met het oog op de mogelijke betrokkenheid en inbreng van private partijen.

Vanaf 2009 zullen de reeds bestaande (met de decentrale overheden opgestelde) agenda's zoals de samenwerkingsagenda's en ontwikkelagenda's - alsmede de regionale gebiedsdocumenten voor de verstedelijking, worden samengevat tot gebiedsagenda's. Deze gebiedsagenda's vormen mede de basis voor hoofdstuk 3 van het MIRT Projectenboek. De gebiedsagenda's worden tijdens de halfjaarlijkse Bestuurlijke Overleggen MIRT besproken en vastgesteld.

Figuur 2. Beleidsthema's en gebiedsvisies

Het proces waarop het spelregelkader van toepassing is, begint met de aanmelding van een verondersteld probleem of kans/ambitie. Het probleem kan sectoraal van aard zijn maar kan ook bestaan uit gebiedsgerichte vraagstukken (een integrale gebiedsopgave)⁹. Deze vraagstukken kunnen mede voortkomen uit een gebiedsagenda.

Kenmerken van een Gebiedsagenda:

- *De gebiedsagenda wordt opgesteld door de regio in samenwerking met het rijk.*
- *De gebiedsagenda wordt (samengevat) opgenomen in H3 van het MIRT;*
- *De gebiedsagenda vormt mede de basis waaruit geput wordt voor mogelijke nieuwe gebiedsgerichte MIRT verkenningen voor zover overeengekomen in het bestuurlijk overleg;*
- *De gebiedsagenda geeft globaal aan waar mogelijk integrale gebiedsopgaven aan de orde zijn en om welke samenhangende onderdelen het daarbij gaat;*
- *De gebiedsagenda bevat ook een beschrijving van de projecten die al zijn opgenomen in het MIRT Projectenboek (hoofdstuk 5) voor dat gebied;*
- *Eenmaal opgesteld wordt de gebiedsagenda besproken tijdens (en indien nodig geactualiseerd voor) de bestuurlijke MIRT overleggen.*

2.2 Relatie met de Bestuurlijke Overleggen MIRT en MIRT Projectenboek

Het MIRT Spelregelkader stimuleert een intensievere samenwerking tussen het rijk en de decentrale overheden en zorgt voor beter afstemmen van rijksinvesteringen en regionale investeringen. Investeringen worden afgestemd door middel van een periodiek Bestuurlijk Overleg MIRT. De nog op te stellen gebiedsagenda's per gebied/landsdeel zullen een belangrijke rol spelen bij het Bestuurlijk Overleg.

Tijdens deze overleggen worden algemene onderwerpen in het ruimtelijk fysieke domein geagendeerd, beslissingen genomen over nieuw te starten verkenningen en de voortgang en samenhang van eerder gemaakte afspraken besproken. Deze beslissingen (MIRT beslismomenten) over nieuwe initiatieven dan wel (deel)projecten die naar een volgende fase van besluitvorming doorstromen worden opgenomen in hoofdstuk 5 en 6 van het MIRT Projectenboek¹⁰.

Tijdens het Bestuurlijk Overleg worden ook afspraken gemaakt over onder andere de bestuurlijke coördinatie en het trekkerschap. Met de startbeslissing wordt bepaald wie de trekkende partij is voor de verkenning. Dat kan het rijk zelf zijn, maar ook decentrale overheden. Op basis van de resultaten van de verkenning wordt bij de voorkeursbeslissing bepaald wie verantwoordelijk is voor het (eventuele) vervolg. Dit wordt vastgelegd in een bestuurlijke overeenkomst.

Voor elk initiatief wordt een rijkscoördinator aangewezen. Van de zijde van de decentrale overheden wordt bij gebiedsgerichte verkenningen ook een regiocoördinator aangewezen. Door de coördinatie aan beide zijden in handen te leggen van bijvoorbeeld een bestuurder kan per initiatief een bestuurlijk duo worden gevormd. Het bestuurlijk duo is tevens verantwoordelijk voor de bestuurlijke coördinatie. Dit geldt tot en met de planuitwerkingsfase.

De resultaten van de Bestuurlijke Overleggen MIRT worden per brief aan de Tweede Kamer gemeld en besproken.

Let wel: Voor grote regionale/lokale projecten verkeer en vervoer ('reg/lok projecten' boven BDU grens) die subsidie van het rijk ontvangen wordt de verkenning altijd uitgevoerd door de decentrale overheden. Deze verkenningen worden wel waar relevant meegenomen in gebiedsgerichte verkenningen. Deze projecten worden pas opgenomen

9: Een integrale gebiedsopgave is een concrete opgave voor de middellange termijn binnen een begrensd gebied, op regionaal of lokaal schaalniveau, bestaand uit een aantal met elkaar samenhangende ruimtelijke vraagstukken (problemen, kansen of ambities), waarvan duidelijk is dat oplossing van de opgave als geheel leidt tot meerwaarde (financieel, draagvlak, ruimtelijke kwaliteit). De gebiedsagenda's bevatten de eerste aanzetten voor mogelijke integrale gebiedsopgaven binnen een regio. Indien besloten wordt een verkenning te starten wordt onder meer nader onderzocht of die veronderstelde samenhang en meerwaarde er ook zijn. Dat kan er toe leiden alsnog onderdelen uit te werken via een sectorale aanpak. Na een positieve voorkeursbeslissing zal een gebiedsopgave doorstromen naar de planuitwerkingsfase en daar in aparte (deel)projecten worden uitgewerkt. Een gezamenlijke uitvoeringsstrategie dient dan de samenhang tussen de (deel)projecten te bewaken.

10: In het MIRT Projectenboek, een bijstuk bij de Infrastructuurfonds begroting, worden (in H5/H6) dus uitsluitend investeringsprojecten- en programma's opgenomen waar sprake is van een ruimtelijk fysieke ingreep en waarbij het rijk direct financieel betrokken is.

in de planuitwerkingsfase na zowel een positieve startbeslissing als een positieve voorkeursbeslissing¹¹. Weet wel dat dergelijke projecten tijdens de verkenningsfase niet terug te vinden zijn in het MIRT Projectenboek. Dit heeft onder meer te maken met het feit dat deze projecten geheel (van verkenning tot realisatie) onder verantwoordelijk van de decentrale overheden vallen.

2.3 Het wat en waarom van de startbeslissing

In de praktijk blijkt dat initiatieven voor gebiedsontwikkelingsprocessen en projecten heel verschillend tot stand komen.

Veelal valt er geen eenduidig moment aan te wijzen op welk moment er wordt gesproken van een initiatief en is onduidelijk welke partijen er allemaal expliciet of impliciet bij gebiedsontwikkeling en projecten zijn betrokken. Om de start van een initiatief in het kader van het MIRT scherper te markeren dient daarom een startbeslissing te worden genomen. Door het nemen van een startbeslissing wordt vastgelegd of, en zo ja hoe, in de verkenningsfase naar de ruimtelijke opgaven voor een gebied, waaronder infrastructuur, wordt gekeken en wordt duidelijk gemaakt hoe burgers, belangenorganisaties, maatschappelijke organisaties, bedrijven en andere overheden daarbij zullen worden betrokken. Met de startbeslissing wordt in feite door de belanghebbenden (inclusief het rijk) erkend dat er een potentiële opgave of probleem ligt en dat deze nadere verkenning verdient.

Karakteristiek voor deze beslissing is een gemeenschappelijke wil om het initiatief te verkennen. De beslissing tot een verkenning wordt door middel van een startbeslissing na bestuurlijk overleg daarover genomen¹¹. De startbeslissing is de 'toegang' tot de MIRT verkenningsfase en opname in het MIRT Projectenboek (hoofdstuk 5).

De startbeslissing geeft aan:

- *de urgentie van de opgave, het vraagstuk of het probleem in relatie tot rijksbeleid/-doelen (zoals*

geformuleerd in de rijksnota's) en regionaal beleid/regionale doelen;

- *de kansen en mogelijkheden voor een gebiedsgerichte aanpak. Waar van toepassing de onderbouwing voor een sectorale aanpak;*
- *beantwoording van de vraag of de verkenning als een structuurvisie (ingevolge de Wro) wordt opgesteld dan wel sprake is van een zogeheten vormvrije verkenning;*
- *de thema's (infrastructuur, woningbouw, water etc.) en modaliteiten in de analyse betrokken moeten worden en de wijze waarop ruimtelijk ontwerpexpertise voor deze analyse wordt ingezet.*
- *de voorlopige gebiedsafbakening;*
- *waar mogelijk een eerste inschatting van de verwachte kosten. Bij een sectoraal project waar mogelijk ook een globale indicatie van de benodigde middelen¹²;*
- *wijze van participatie van betrokken partijen (medeoverheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven, burgers);*
- *wie 'eigenaar' is van de gebiedsopgave of het probleem de invulling van het trekkerschap alsmede de reservering van de personele capaciteit, de middelen en de benodigde tijd om de verkenningfase te doorlopen.*

2.4 Processtappen voor een startbeslissing

- Het doorlopen van het MIRT proces begint met de aanmelding van een sectoraal dan wel gebiedsgericht initiatief. Het initiatief voor een gebiedsgerichte verkenning kan mede voortkomen uit de gebiedsagenda. Initiatiefnemer voor agendering kan zowel het rijk als een decentrale overheid zijn.
- De agenderende partij/initiatiefnemer is verantwoordelijk voor de beantwoording van de vragen

11: Men zou kunnen overwegen om deze twee beslistmoment voor regionaal/lokale projecten samen te laten vallen; c.q. samen worden genomen tijdens het bestuurlijk overleg.

(van het beslisdocument – zie bijlage 1). Dit gebeurt conform het informatieprofiel startbeslissing.

- Op basis van een beslisdocument wordt door het rijk door middel van een startbeslissing bepaald of het vraagstuk wordt opgenomen in het MIRT Projectenboek (hoofdstuk 5). In gezamenlijk overleg tussen rijk en decentrale overheden wordt een trekker aangewezen.
- De trekker richt na een positieve startbeslissing het proces in om de voorkeursbeslissing voor te bereiden.

Een positieve startbeslissing heeft derhalve de status van een voorlopige (probleem)erkenning. Het rijk erkent dat er mogelijk een probleem, vraagstuk of gebiedsopgave is, of kan ontstaan, dat de moeite waard is om nader te bestuderen. Het rijk geeft zo prioriteit aan een verkenning van het aangemelde initiatief, maar committeert zich nog niet definitief. Opname in het MIRT Projectenboek als verkenning biedt dan ook geen garantie dat het initiatief te zijner tijd wordt uitgevoerd of dat het rijk zal bijdragen in de financiering.

Informatieprofiel MIRT beslismoment 1: de startbeslissing

De aanmelding voor de startbeslissing, moet in ieder geval de volgende informatie bevatten:

Omschrijving, aanleiding en urgentie van de opgave / het probleem

De aanleidingen en een eerste inschatting van de omvang en het schaalniveau van de opgave, probleem of vraagstuk. Omschrijven van de urgentie en de kansen. Idem, de thema's (infrastructuur, woningbouw, water etc.) en modaliteiten die in de analyse betrokken moeten worden. Zo scherp mogelijk omschrijven van samenhang met (wettelijke) normering, rijksdoelen en regionale doelen, prioriteiten en belangen.

Kansen en mogelijkheden gebiedsgerichte aanpak

Kansen en mogelijkheden gebiedsgerichte aanpak binnen de kaders van de gebiedsvisie en gebiedsagenda aan de hand van samenhang tussen opgaven en thema's en beoogde/potentiële synergie-effecten. Voorlopige gebiedsafbakening. Beredeneren of het om een complex project gaat dat vraagt om een gebiedsgerichte aanpak of een sectoraal project. (Criteria complex project: moeilijk vooraf af te bakenen, financiële omvang, meervoudige interdisciplinaire doelen, bestuurlijke en sectorale grenzen doorsnijnd, grote omgevingseffecten.) (Criteria sectoraal project: eenduidig doel, goed af te bakenen probleem/vraagstuk met beperkte omgevingseffecten.) Voorlopige gebiedsafbakening. De thema's en modaliteiten die in de analyse betrokken worden. Inschatting van de te verwachten kosten. Bij een sectoraal project ook een globale financiële verkenning.

Betrokken partijen; rolverdeling

Eerste verkenning van de verdeling van rollen, taken en verantwoordelijkheden bij verkenning. Bepalen eigenschap en trekkerschap van het probleem en de verkenning. Wijze van participatie van betrokken partijen (overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven). Mate waarin bestuurlijk draagvlak aanwezig is. Mogelijkheden publieksparticipatie.

Beoogde aanpak; doorlooptijd verkenning

Beantwoording van de vraag of de verkenning als een structuurvisie (ingevolge de Wro) wordt opgesteld dan wel sprake is van een zogeheten vrije verkenning. Planning van de voor de verkenning benodigde tijd (maximaal 2 jaar). Reservering van de personele capaciteit en de benodigde middelen. Invulling trekkerschap.

Het aanmelden van initiatieven kent geen vast moment, maar is met voorkeur gekoppeld aan de periodieke Bestuurlijke Overleggen. Bij een positieve startbeslissing wordt het project/programma opgenomen in het MIRT Projectenboek.

Bij een negatieve startbeslissing volgt geen opname in het MIRT Projectenboek. Projecten waarbij geen rijksbelang is aan te tonen, worden niet opgenomen in het MIRT Projectenboek.

2.5 Inhoudelijke vereisten

Aan dit beslismoment dient een initiatiefdocument ten grondslag te liggen waarin informatie wordt geleverd op de vragen die in die fase van het project essentieel zijn om een beslissing te kunnen nemen.

2.6 Besluitvorming over opname in het MIRT Projectenboek

De afweging om een opgave al dan niet in het MIRT Projectenboek op te nemen vindt plaats tegen de achtergrond van vigerend nationaal beleid vastgelegd in de grote nota's (onder andere Nota Mobiliteit en Nota Ruimte) en in de begroting aangegeven beleidsaccenten. De startbeslissing bij een gebiedsgerichte verkenning wordt genomen door de ministers van VenW en VROM. Een startbeslissing van een sectorale verkenning kan ook (alleen) door de verantwoordelijke bewindspersoon genomen worden.

Bij de startbeslissing zal gezamenlijk een termijn bepaald worden waarbinnen de verkenning naar verwachting zal zijn afgerond. De maximale termijn voor het doorlopen van een verkenning is twee jaar. Bij een structuurvisie ingevolge de Wro, zeker bij 'grote complexe projecten met nationaal belang', wordt de Tweede Kamer in een vroeg stadium betrokken bij de opdrachtformulering en afspraken over de te volgen procedure. De startbeslissing wordt altijd aan de Tweede Kamer gemeld (via MIRT Projectenboek en/of afsprakenlijst Bestuurlijke Overleg MIRT). Bij betrokkenheid van decentrale overheden worden ook Staten en Raden betrokken.

3. Verkenningsfase: op weg naar de Voorkeursbeslissing

3.1 Het wat en waarom van de voorkeursbeslissing

Na de startbeslissing wordt de verkenningsfase verder uitgewerkt naar een voorkeursbeslissing. Aan de hand van de resultaten van de verkenning wordt door het rijk, gehoord hebbende regionale partners, besloten of het project al dan niet nader moet worden bestudeerd in de planuitwerkingsfase. Bij alle verkenningen (sectorale en gebiedsgericht) worden, op basis van (M)KBA/OEI, nut/noodzaak onderzocht en een voorkeursalternatief bepaald. Bij gebiedsgerichte initiatieven kan de verkenning de vorm krijgen van een structuurvisie. Door middel van een structuurvisie wordt een formeel wettelijk kader geboden voor de keuzes die leiden tot de voorkeursbeslissing. Een structuurvisie kan door zowel het rijk als door decentrale overheden worden vastgesteld. Indien de verkenning de vorm krijgt van een structuurvisie, dient deze verkenning te voldoen aan het gevraagde in het informatieprofiel. De voorkeursbeslissing van het rijk heeft betrekking op één of meerdere samenhangende projecten (het voorkeursalternatief omvat bijvoorbeeld infrastructuur, woningbouwlocatie, locatie bedrijventerreinen) of een samenhangend programma (bijvoorbeeld spoor, waterveiligheid). Essentie van de voorkeursbeslissing is dat er een eenduidige en concrete scope voor het project wordt afgesproken en dat andere oplossingsrichtingen of alternatieven worden uitgesloten van verdere studie. Tevens wordt bepaald welke partijen op welke wijze betrokken zijn bij de volgende beslismomenten. Wanneer de voorkeursbeslissing is genomen kan de verkenningsfase worden afgesloten. Op basis van de voorkeursbeslissing kan de planuitwerkingsfase meer gericht plaatsvinden. Het project of de deelprojecten worden, na een voorkeursbeslissing, opgenomen in het MIRT Projectenboek. Bij een negatieve voorkeursbeslissing wordt de opgave niet door het rijk als een urgent probleem of een kansrijke opgave erkend en derhalve uit het MIRT Projectenboek verwijderd.

De voorkeursbeslissing geeft aan:

- *Definitieve erkenning van de problematiek (nut en noodzaak) en gebiedsopgave aan de hand van een*

onderbouwde analyse van problemen, opgaven en kansen in het licht van de gebiedsdoelstellingen en rijksdoelstellingen en een nadere bepaling van de scope van het gebied.

- *Een duidelijke en beredeneerde keuze voor een voorkeursoplossing. Dit kan een project/programma (sectoraal) zijn maar ook een pakket van samenhangende (deel)projecten voor een gebied.*
- *Inzicht in de effecten van de voorkeursoplossing (voorkeursalternatief) en de onderzochte alternatieven.*
- *Maatschappelijke kosten en baten, indicatief benodigd bedrag voor investeringen en exploitatie (gebaseerd op een kostenraming op verkenningen-niveau) met een aanduiding van de bron van bekostiging (rijk en andere investeringsbronnen).*
- *De wijze waarop voldaan kan worden (dan wel aannemelijk te maken dat voldaan kan worden) aan de geldende milieueisen (indien van toepassing, door middel van een plan-MER) in de vorm van een pakket milieumaatregelen en zo nodig flankerende maatregelen op gebiedsniveau.*
- *De verantwoordelijkheden en inbreng van de verschillende betrokken partijen en de mogelijkheden van betrokkenheid van maatschappelijke organisaties en private partijen (procedureel en financieel). Wat betreft het rijk gaat het daarbij om rechtstreekse investeringen, maar ook om mogelijkheden van garantstelling, participaties, inzet grond/vastgoed en wet- en regelgeving.*
- *Een bestuurs-juridische paragraaf die aangeeft welke formele procedure(s) gevolgd worden in de planuitwerkingsfase en welke uitgangspunten daarbij gelden (scope).*
- *Procesontwerp (waaronder participatie), uitvoeringsstrategie en planning voor de planuitwerkingsfase en de realisatiefase.*

- *Reservering van menskracht en middelen door trekkende partijen voor de planuitwerkingsfase en voor de realisatiefase.*

Basis voor de te nemen beslissing is een verkenning-rapport.

In de planuitwerkingsfase (die volgt na de voorkeursbeslissing van gebiedsgerichte verkenningen) zullen de (deel)projecten van het pakket waartoe besloten is afzonderlijk worden uitgewerkt, mogelijk aparte procedures doorlopen (bij de voorkeursbeslissing vast te stellen) kennen. Om de samenhang tussen de verschillende projecten te bewaken is een uitvoeringsstrategie onderdeel van de voorkeursbeslissing

3.2 Processtappen verkenning

- Aan de hand van de startbeslissing kan worden bepaald welke elementen in de analyse van problemen, opgaven en kansen verkend gaan worden hoe in de verkenningsfase ruimtelijk ontwerpexpertise wordt ingezet, binnen welke (juridische, financiële en inhoudelijke) kaders de oplossingsrichtingen ontwikkeld dienen te worden en welke onderzoeken hiervoor uitgevoerd dienen te worden.
- De trekker geeft door middel van een procesontwerp aan wie, wanneer en hoe betrokken moet worden en stelt een Plan van Aanpak op.
- De voorkeursbeslissing wordt maximaal twee jaar na de startbeslissing genomen. Gedurende het proces van totstandkoming en (tussentijdse) besluitvorming houden betrokken partijen elkaar op de hoogte van het proces en de belangrijkste keuzes.
- Gedurende het proces van totstandkoming vindt steeds communicatie met de relevante omgevingspartijen en burgers plaats.
- De trekker bereidt de bestuurlijke besluitvorming voor en rapporteert de bevindingen van de verkenning aan de hand van een verkenningrapport dat voldoet aan de gestelde informatievereisten in het informatieprofiel. Onderdeel van het verkenningrapport is een voorstel voor een ontwerp-voorkeursbeslissing.

- Over het verkenningrapport en het voorstel voor een ontwerp-voorkeursbeslissing vindt bestuurlijk overleg plaats – dit speelt met name bij gebiedsgerichte projecten.
- De ontwerp-voorkeursbeslissing wordt ter inzage gelegd; indien van toepassing wordt de Commissie m.e.r. een toetsingsadvies gevraagd.
- De eventuele betrokkenheid (ook financiële betrokkenheid) van andere partijen dan het rijk in de planuitwerkingsfase wordt vastgelegd in een bestuursovereenkomst. Tevens wordt het opdrachtgeverschap voor de verschillende (deel)projecten in de planuitwerkingsfase vastgelegd.
- Na een positieve voorkeursbeslissing wordt het project opgenomen als planstudie in het MIRT Projectenboek (hoofdstuk 5).

Met de startbeslissing is bepaald wie de trekkende partij is voor de verkenning. Dat kan het rijk zelf zijn, maar ook een van de decentrale overheden. De trekkende partij is verantwoordelijk voor het opstellen van het verkenningrapport dat de benodigde informatie geeft ten behoeve van het nemen van de voorkeursbeslissing. Tevens is de trekkende partij verantwoordelijk voor het procesverloop en de afstemming met alle betrokkenen en belanghebbenden. Indien de verkenning wordt getrokken door een decentrale overheid wordt er een rijkscoördinator aangesteld. Indien de verkenning wordt getrokken door het rijk wordt er een regionale coördinator aangesteld.

In geval van een gebiedsgerichte verkenning wordt de verkenning wordt van rijkszijde begeleid door een interdepartementaal projectteam. In dit projectteam participeren ambtenaren van VROM en VenW (en waar relevant LNV en EZ). Door middel van periodiek ambtelijk overleg wordt de inbreng van rijkszijde afgestemd met de landsdelige of regionale projectteams en wordt de samenhang met de gebiedsvisie en de gebiedsagenda bewaakt.

Informatieprofiel MIRT beslismoment 2: de voorkeursbeslissing

I. Onderdeel Analyse problemen, opgaven en kansen

Omschrijving opgave, urgentie en (gebieds)doelstellingen

Gebiedsafbakening en -beschrijving (de begrenzing van het plangebied, oppervlakte, eigendomsituatie, kwaliteitskenmerken), omschrijving van gebiedsproblematiek en -opgaven die aanleiding zijn voor de verkenning.

De aanleiding, achterliggende oorzaken, ruimtelijk schaalniveau, koppeling problemen - oorzaken - betrokkenen, probleemomvang/ gebiedsopgave in termen van bereikbaarheid, veiligheid, kwaliteit van de leefomgeving, economische ontwikkelingen, woningbouwopgave, etc.

Beredeneren urgentie en kansen. Bepalen robuustheid van de aanpak gelet op ontwikkelingen lange termijn.

Definiëren project- en gebiedsdoelstellingen. Aandachtspunten zijn: kwaliteit van informatie (volledigheid, consistentie, gehanteerde uitgangspunten en aannames (prognose, gehanteerde planhorizon).

Relatie met beleid en gehanteerd beleidsmatig referentiekader

Aandachtspunten: past het probleem en/of de meerwaarde van het initiatief van derden binnen de prioriteiten en accenten in het vigerend beleid? Bepalen (inter)nationaal, regionaal of lokaal belang. Zo scherp mogelijk omschrijven van samenhang met (wettelijke) normering, rijksdoelen en regionale doelen, prioriteiten en belangen. Welke beleidsuitgangspunten zijn richtinggevend voor de aanpak van de verkenning (zoals tijdige inzet ontwerpexpertise conform de Architectuurnota).

Tijdshorizon

Wanneer speelt het probleem c.q. de opgave? Aandachtspunten zijn: relatie tussen termijn waarop de oplossing voltooid moet zijn en het moment waarop opdracht voor planuitwerkingsfase of ander vervolg nodig is.

Betrokken partijen, inclusief de mate van bereidheid tot medewerking aan een mogelijke oplossing

Dit betreft: aanmelder (initiatiefnemer), probleemhebbers, -veroorzakers, -oplossers, -gebruikers, andere belanghebbenden. Aandachtspunten zijn: bepaling probleemoplosser aan de hand van verdeling van verantwoordelijkheden tussen de verschillende overheden, instanties e.d. Inventarisatie mogelijkheden publiek - private samenwerking.

Door middel van een marktconsultatie dient een inventarisatie plaats te vinden of en op welke wijze marktpartijen kunnen participeren en de verwachte meerwaarde daarvan in kaart gebracht te worden.

Politiek en bestuurlijk draagvlak

Aandachtspunten zijn: (maatschappelijk) draagvlak voor aanpak probleem, realisatiekans op termijn. Mogelijkheden publieksparticipatie.

II. Onderdeel Oplossingsrichtingen

Beschrijving van de oplossingsrichtingen

Brede inventarisatie van mogelijke oplossingsrichtingen, met vervolgens een selectie van 'top 3' kansrijke oplossingsrichtingen die nader worden beoordeeld. Daarvoor op hoofdlijnen inzicht bieden in: bereikbaarheid, veiligheid, economie, ruimte(beslag) en kwaliteit leefomgeving (zoals luchtkwaliteit, geluid, natuur en water), kosten en opbrengsten zoals investeringen (raming op verkenningniveau), beheer en onderhoud en exploitatie. Het gaat hierbij nog om 'gevoel voor de bal' niet om de cijfers achter de komma. Dit kan bijvoorbeeld door gebruik van indicatoren en een kwalitatieve, vergelijkende analyse van oplossingsrichtingen waarna een 'top 3' van kansrijke oplossingsrichtingen nader worden geanalyseerd.

Voor de voorkeursoplossing of het voorkeursalternatief dient nadere informatie te worden aangegeven m.b.t. mogelijke technische oplossingen en inpassing.

(vervolg) Informatieprofiel MIRT beslismoment 2: de voorkeursbeslissing

Nut en Noodzaak d.m.v. (M)KBA / OEI. In kaart brengen synergie door middel van effectenoverzicht voor het gehele pakket van (deel)projecten van het voorkeursalternatief. Indien van toepassing: structuurvisie (mede ten behoeve van afweging alternatieven). Aannemelijk maken voldoen aan geldende milieueisen (indien van toepassing in een Plan-MER)

Voorkeursoplossing of voorkeursalternatief

Dit betreft de effecten van het voorkeursalternatief voor: bereikbaarheid, verkeersveiligheid, leefomgeving (woon- en leefmilieu, natuur en landschap), ruimtegebruik en economische effecten. Inzicht in benodigde maatregelen in verband met effecten. Aandachtspunten: oplossend vermogen alternatieven (verkeerskundige gevolgen, milieueffecten, ruimtebeslag), uitvoering watertoets.

Keuze van de oplossingsrichting

Onderbouwing keuze van de voorkeursoplossingsrichting uit onderzochte alternatieven. Effecten van de oplossingsrichting. Relatie probleem – gekozen oplossingsrichting. 'Houdbaarheid' en robuustheid van de oplossingsrichting op de lange termijn. Mogelijke beheersrisico's zoals tijd, geld, bestuurlijk commitment, etc. Aandachtspunt: beheersing van die risico's.

Politiek bestuurlijke voorkeur en (interdepartementale/regionale) standpunten met betrekking tot de oplossingen. Aandachtspunten zijn: draagvlak oplossing, realisatiekans, haalbaarheid, uitvoerbaarheid.

Kostenraming

Kostenramingen op verkenningenniveau van de verschillende alternatieven en gekozen voorkeursalternatief. Mogelijkheden publiek-private samenwerking (PPS). Mogelijkheden voorfinanciering door decentrale overheden en private partijen.

Aannemelijk maken financiële haalbaarheid. Verdeling kosten, wijze van financiering en bijdrage publieke en (eventueel) private partijen/marktbetrokkenheid.

Uitvoeringsstrategie

Uitvoeringsstrategie vastgelegd in een bestuurlijke overeenkomst. De uitvoeringsstrategie geeft aan hoe de inhoudelijke samenhang tussen de (deel)projecten in het voorkeursalternatief wordt bewaakt en hoe invulling wordt gegeven aan de verantwoordelijkheidsverdeling gedurende de planuitwerking en realisatiefase.

Te doorlopen procedures, uitgewerkt in een bestuurs-juridische paragraaf. Aangezien de voorkeursoplossing uit een pakket van meerdere deelprojecten kan bestaan kunnen voor de te onderscheiden deelprojecten verschillende procedures benodigd zijn en partijen aan zet zijn (zoals voor hoofdinfrastructuur een tracéwetprocedure, voor woningbouwlocatie bijv. een bestemmingsplan-procedure Wro, voor waterkering een procedure ingevolge de Wow).

Reservering menskracht en middelen voor planuitwerkingsfase. Wijze van betrokkenheid partijen en participatie (omgevingsanalyse en procesontwerp).

3.3 Inhoudelijke vereisten

Ten behoeve van het MIRT beslismoment 2, de voorkeursbeslissing dient een verkenningrapport te worden opgesteld die minimaal aan het volgende informatieprofiel dient te voldoen.

Op een aantal elementen van het informatieprofiel wordt hieronder meer specifiek ingegaan. Belangrijk is dat aan alle inhoudelijke vereisten wordt voldaan. De volgorde is voor elke verkenning maatwerk. Wel ligt het voor de hand om eerst keuzes te maken

t.a.v. de vorm van de verkenning (wel of geen structuurvisie)¹⁴, een omgevingsanalyse uit te voeren en een procesontwerp op te stellen, zodat helder wordt wie wanneer betrokken wordt en het gebied af te bakenen. Daarna volgen in een nader te bepalen samenhang en volgtijdelijkheid de plan-MER, het opstellen van een totaal effectenoverzicht, een OEI/KBA, een kostenraming, een onderzoek naar de marktbetrokkenheid door middel van een marktscan en eventueel een marktconsultatie. In beginsel gelden voor alle projecten dezelfde inhoudelijke vereisten. Bij een sectorale aanpak zal steeds afgewogen moeten worden wat wel en wat niet nodig is om tot een gefundeerde afweging te komen.

Verkenning (wel of geen structuurvisie)

De keuze voor een eventuele sectorale aanpak wordt bij de startbeslissing gemaakt. Een structuurvisie wordt bij voorkeur opgesteld bij gebiedsgerichte initiatieven met meerdere doelen en meerdere betrokkenen, die moeilijk vooraf af te bakenen zijn, die bestuurlijke en sectorale grenzen doorsnijden en/of voor ruimtelijke ingrepen met grote omgevings-effecten¹⁵. Een structuurvisie versterkt het regionale draagvlak voor het project tijdens de verkenningsfase.

Voor eenvoudige sectorale initiatieven kan eventueel een verkenning (die geen structuurvisie is) volstaan. Hierbij gaat het om opgaven of problemen met een eenduidig doel, die goed af te bakenen zijn en waarvan de omgevingseffecten beperkt zijn (bijvoorbeeld intensivering van het gebruik van een bestaande weg door middel van 'benutting', de verdieping van een waterweg of de herstructurering van een bedrijventerrein).

Bij een sectorale benadering zal beargumenteerd moeten worden dat de samenhang met andere opgaven en projecten in het gebied beperkt is.

Omgevingsanalyse en procesontwerp

Naast een inhoudelijke omschrijving van problemen en het gebied wordt een analyse van relevante partijen uitgevoerd waarbij nagegaan welke partijen op welke wijze betrokken zijn bij de in de verken-

ning onderzochte problematiek (omgevingsanalyse). Het gaat dan om bijvoorbeeld partijen die het probleem veroorzaken, ervaren of oplossen, dan wel er op enig andere wijze aan gerelateerd zijn. Hierbij kan gedacht worden aan vertegenwoordigers van provincies, Wgr-plusregio's, gemeenten, waterschappen, ministeries en uitvoeringsorganisaties of belangenorganisaties als Kamer van Koophandel, omwonenden, natuur- en milieuorganisaties. Mogelijke vragen die daarbij relevant zijn, betreffen: welke partijen hebben welk belang, ambitie en visie. Het gaat om veel meer dan een inventarisatie van wie het probleem heeft en belang heeft bij de oplossing. De gehele omgeving dat zich rondom de problematiek, de verkenning en het verdere verloop van het project afspeelt wordt vastgelegd. De omgevingsanalyse vormt de basis voor een op te stellen procesontwerp. Hierin wordt aangegeven welke processtappen doorlopen worden en welke betrokkenen partijen daarbij een rol spelen. Tevens wordt in het kader van het procesontwerp aangegeven welke kansen publieksparticipatie biedt en hoe deze in de verschillende fasen wordt vormgegeven. Bij alle ruimtelijk fysieke plannen wordt publieksparticipatie ingericht conform vijf uitgangspunten:

1. participatie staat ten dienste van besluitvorming;
2. goed samenspel van bestuurders en beleidsmakers;
3. maatwerk in participatievormen;
4. juiste houding, competenties en kennis;
5. heldere en betrouwbare communicatie.

Gebiedsafbakening

De gebiedsafbakening bepaalt niet alleen hoe 'breed' het probleem uiteindelijk wordt gedefinieerd, maar ook welke partijen relevant zijn en de reikwijdte van de oplossingsrichtingen. Bij infrastructurele knelpunten is het belangrijk dat een aanpak wordt gekozen waarbij breder wordt gekeken dan alleen de lijninfrastructuur en een smalle strook daarlangs. Bij ruimtelijke ontwikkelingen moet voldoende aandacht gegeven worden aan de gevolgen voor mobiliteit, verkeer en daarmee samenhangende infrastructuur en aan aspecten van watermanagement en natuur. In het kader van de gebiedsomschrijving dient een verband te worden gelegd tussen de aard van

14: Keuze voor een structuurvisie komt aan de orde in de startbeslissing.

15: Ingeval van mogelijke significante gevolgen op beschermd natuurgebied is een passende beoordeling verplicht. Hiertoe is de structuurvisie met plan-MER geschikt.

het gebied, de kwaliteiten (potenties) en belangen, de mogelijke maatregelen en de (globale) gevolgen van deze maatregelen. Bij de gebiedsomschrijving behoren ook de sociaal-economische ontwikkelingen, demografische ontwikkelingen en ruimtelijke of economische plannen die op stapel staan meegenomen te worden. Het gaat daarbij om bestemmingsplannen of andere plannen met betrekking tot bijvoorbeeld (grootschalige) woonlocaties, (her)structurering of aanleg van nieuwe bedrijventerreinen, recreatieve ontwikkelingen, sleutelprojecten, waterbeheer, verkeer en vervoer op andere modaliteiten, het onderliggend wegennet of openbaar vervoer. Het moet duidelijk worden welke initiatieven er in het gebied al plaatsvinden, welke belangen er spelen en waar samenwerking mogelijk en wenselijk is. Zo kan bij het uitwerken van de oplossingsrichtingen naar meerwaarde (de win-winsituaties) worden gezocht. Bij de gebiedsafbakening moet onderscheid gemaakt worden tussen de huidige en de toekomstige situatie en tussen studiegebied en invloedsgebied (de eerste kan groter zijn dan de tweede i.v.m. bijvoorbeeld relevante partijen/oplossingsrichtingen).

Plan-MER

Voor verkenningen met een structuurvisie zal doorgaans een plan-MER benodigd zijn waarin de diverse alternatieve oplossingsrichtingen onderzocht worden op hun (milieu)effecten. De plan-MER en OEI/KBA vergen een zorgvuldige afstemming. Voor verkenningen die geen structuurvisie betreffen zal veelal geen plan-MER nodig zijn. Ingeval van mogelijke significante gevolgen op beschermd natuurgebied is een passende beoordeling verplicht. Hiertoe is de structuurvisie met plan-MER geschikt.

OEI/KBA (per project)

Een OEI/KBA geeft inzicht in de kosten en baten verhouding van de verschillende (kansrijke) alternatieven ten behoeve van de afweging welk alternatief de voorkeur verdient. Een OEI/KBA geeft inzicht in het rendement (nut en noodzaak) van de investeringen en de legitimiteit, efficiency en effectiviteit van investeringen te onderbouwen. In alle nieuw te starten verkenningen wordt gewerkt met een uniforme ex-ante beoordeling waarbij de (M)KBA/OEI-me-

thodiek voor de vergelijking van de oplossingsrichtingen op hun maatschappelijke kosten en baten de voorkeur heeft.

Alle kosten-batenanalyses zullen zijn gebaseerd op de voorschriften van de Leidraad OEI. Nadat het kabinet zijn goedkeuring heeft gehecht aan de 'Handleiding mkba van integrale gebiedsontwikkelingen', zal ook de handleiding onderdeel uitmaken van de voorschriften.

Effectenoverzicht (totaal)

Voor het gehele pakket van (deel)projecten van het voorkeursalternatief moet een totaal effectenoverzicht worden opgenomen. In dit overzicht worden de synergie-effecten tussen de (deel)projecten in kwalitatieve termen benoemd en waar mogelijk gekwantificeerd. Door middel van het effectenoverzicht wordt tevens inzicht gegeven in de samenhang tussen gebiedsdoelen en de (deel)projecten.

Kostenraming

Een kostenraming geeft een inschatting van de kosten die gemoeid zijn met de realisatie van de (kansrijke) alternatieve oplossingen. Een kostenraming is van belang ter onderbouwing van de benodigde budgetten. De kostenraming is omschreven met een bandbreedte. Deze wordt in de opeenvolgende MIRT fasen verder aangescherpt.

Marktbetrokkenheid

Met behulp van de marktscan (meerwaardetoets) worden de kansen, risico's en krachtenveld van vroegtijdige inschakeling van de markt door de overheid geanalyseerd. Via marktconsultatie/marktverkenning kan de kennis, ervaringen en interesse van private partijen (publiekprivate samenwerking) worden gepeild. Tevens kan een strategie bepaald worden over de wijze waarop de markt het beste kan worden betrokken. Op basis van de marktverkenning kan een indicatie worden gegeven van het maatschappelijk en financieel te behalen rendement. Ook wordt aangegeven welke aanbestedingsvorm de voorkeur verdient. Daarbij wordt aangegeven welke meerwaarde mogelijk haalbaar is bij vroegtijdige inschakeling van de markt en welke mogelijkheden er zijn om deze potenties te 'verzilveren'.

3.4 Besluitvorming, overleg en verankering

De betrokkenheid van relevante partijen (inclusief marktpartijen) is van essentieel belang voor het vervolgproces en de keuzes die worden gemaakt. Als onderdeel van de verkenning worden relevante partijen in een zo vroeg mogelijk stadium betrokken, hetzij in de rol van belanghebbende, dan wel als probleemveroorzaker, ontwerper of financier. Ook in het proces van besluitvorming over de verkenning worden andere partijen nadrukkelijk betrokken. De mate van overeenstemming met die partijen vormt een belangrijk aspect bij de besluitvorming over MIRT projecten. Andere partijen hebben echter geen formele rol in het besluitvormingsproces in het kader van een MIRT verkenning. De voorkeursbeslissing bij een gebiedsgerichte verkenning wordt genomen door de ministers van VenW en VROM (en waar relevant de ministers van LNV en EZ). Een voorkeursbeslissing van een sectorale verkenning kan ook (alleen) door een relevante bewindspersoon genomen worden.

Deze voorkeursbeslissing wordt altijd aan de Tweede Kamer gemeld (via MIRT Projectenboek en/of afsprakenlijst Bestuurlijke Overleggen MIRT).

Bestuursovereenkomst

De eventuele betrokkenheid (ook financiële betrokkenheid) van andere partijen dan het rijk – zoals de decentrale overheden bij gebiedsgerichte projecten – wordt vastgelegd in een bestuursovereenkomst. De bestuursovereenkomst bevat een uitwerking van de bestuursjuridische afspraken, een beschrijving van de uitvoeringsstrategie en de invulling van het opdrachtgeverschap voor de (deel)projecten in de planuitwerkingsfase. In de bestuursovereenkomst wordt aangegeven welke procedures per (deel)project in de planuitwerkingsfase doorlopen moeten worden. De trekker van de verkenning is verantwoordelijk voor de totstandkoming van de bestuursovereenkomst.

3.5 Besluitvorming over financiën

Bij dit beslismoment (voorkeursbeslissing) is de vraag van belang wat het oplossen van de problematiek

het rijk waard is. Dit speelt sterk mee in de het proces om te komen tot een positieve voorkeursbeslissing. Er dient dus zicht te zijn op budgettaire dekking. Dit betekent dat in deze fase ook moet worden aangegeven of door decentrale overheden en private partijen wordt bijgedragen in de (voor)financiering van de investering.

Om de besluitvorming te faciliteren is tevens inzicht in de effecten en kosten van oplossingsrichtingen van belang. Daarom wordt gevraagd om bij MIRT verkenningen een (M)KBA en een businesscase op te stellen.

Indien er geen zicht is op benodigde financiële middelen en mogelijkheden tot medefinanciering wordt er geen positieve voorkeursbeslissing genomen. Het uitgangspunt is dat er niet meer projecten in de planuitwerkingsfase mogen zitten dan waarvoor er financiële middelen beschikbaar zijn.

4. Planuitwerkingsfase: op weg naar de Projectbeslissing

4.1 Het wat en waarom van de projectbeslissing

Na de voorkeursbeslissing start de planuitwerkingsfase. In de voorkeursbeslissing is het alternatief beschreven waarvan de realisatie door het rijk is voorgenomen. De voorkeursbeslissing vormt dan ook de basis voor de planuitwerkingsfase.

Specifiek voor gebiedsgerichte verkenningen geldt dat de voorkeursbeslissing veelal niet één project zal omvatten, maar een pakket aan (deel)projecten met mogelijk een verschillend karakter en met verschillende verantwoordelijke partijen. In de planuitwerkingsfase kunnen de (deel)projecten die onderdeel uitmaken van het pakket waarover in de voorkeursbeslissing besloten is, in afzonderlijke sporen nader worden uitgewerkt. In de voorkeursbeslissing is per (deel)project aangegeven welke procedure gevolgd wordt. Met behulp van een uitvoeringsstrategie worden projecten die zich in hetzelfde gebied afspelen onderling afgestemd. Onderdeel van die strategie is dat de voortgang van de deelprojecten in de planuitwerkingsfase regelmatig wordt afgestemd zoals in de voorkeursbeslissing is vastgesteld. In de terugmeldingen door de bestuurlijke trekkers zal aan het Bestuurlijk Overleg MIRT expliciet aandacht besteed worden aan deze samenhang.

De invulling van de planuitwerkingsfase is verschillend al naargelang het type project. Voor lijninfrastructuurprojecten wordt bijvoorbeeld de procedure gevolgd van de Tracéwet en valt de projectbeslissing samen met het tracébesluit. Bij woningbouw, bedrijventerreinen of inrichtingen is de Wro bepalend voor de stappen in deze fase, bij weer andere projecten zoals waterkeringen is dat bijvoorbeeld de wet op de waterkeringen (straks de waterwet). Doorgaans zal voor deze formele besluitvorming in de planuitwerkingsfase een milieueffectrapportage benodigd zijn. In deze paragraaf worden de kenmerken van de planuitwerkingsfase beschreven.

In geval van woningbouw- of bedrijfsterreinprojecten zal het rijk waarschijnlijk geen projectbeslissing nemen want het rijk is geen projecteigenaar.

In veel gevallen bestaat de planuitwerking dan uit een beschikking voor een subsidie op basis van een uitgewerkte business case. De decentrale overheid - bijvoorbeeld een gemeente of provincie - zal het project moeten uitwerken.

In de planuitwerkingsfase wordt het voorkeursalternatief uitgewerkt en wordt de uitvoering voorbereid. Voor projecten waarbij nog verschillende (inrichtings)varianten mogelijk zijn, wordt de besluitvorming over de variantkeuze voorbereid.

In de planuitwerkingsfase wordt de beslissing voorbereid dat de realisatie van het voorgenomen (deel)projecten wettelijk mogelijk moet maken. Tevens wordt het taakstellend budget voor de realisatiefase bepaald. Indien er in de planuitwerkingsfase afwijkingen ontstaan ten opzichte van de in de voorkeursbeslissing aangegeven scope en kaders kan het project in voorkomende gevallen terug naar de verkenningsfase worden verwezen. Dit kan worden besloten tijdens een bestuurlijk overleg. De projectbeslissing wordt genomen door het rijk in overeenstemming met Bevoegd Gezag op grond van de wet die van toepassing is op het betreffende project. Een projectbeslissing moet voldoen aan alle wettelijke eisen die daarvoor gelden.

De projectbeslissing geeft inzicht in en helderheid over:

- *De door het Bevoegd Gezag gemaakte keuze uit de beschouwde inrichtingsvarianten en de hierbij gemaakte afweging op basis van:*
- *De belangrijkste onderscheidende effecten van de beschouwde varianten (waaronder kosten en milieueffecten, inclusief doelbereik).*
- *Het definitieve ruimtebeslag en de ruimtelijke begrenzing van het project in de gekozen variant (zowel horizontaal als verticaal).*
- *De hoofdkeuzes in de vormgeving en het ontwerp en de wijze waarop de omgeving daarbij is betrokken.*

- *De wijze waarop wordt voldaan aan wettelijke eisen vanuit milieu en veiligheid.*
 - *Planning van de uitvoering van het (deel)project rekening houdend met de planning van andere projecten en de uitvoeringsstrategie.*
 - *(a) Definitieve raming van de kosten van de aanleg van het (deel)project, inclusief eventuele kosten van de uitvoeringsorganisatie en (b) een raming van de toekomstige kosten voor instandhouding¹⁶ en/of exploitatie van het (deel)project.*
 - *Definitieve verdeling van de kosten tussen betrokken partijen, opbrengsten en bepaling kasritmes.*
 - *Het taakstellend budget voor de uitvoeringsfase. Reservering van menskracht en middelen bij de betrokken uitvoeringsorganisaties.*
 - *Keuze contractvorm en toelichting daarop (bij vroege marktinschakeling).*
 - *De verantwoordelijkheden en inbreng van de verschillende betrokken partijen bij de uitvoering en de concrete afspraken over de afwikkeling daarvan.*
 - *Eventuele verschillen met/afwijkingen van de voorkeursbeslissing.*
 - *Kenschets van het te doorlopen proces en de daarbij behorende uitvoeringsstrategie.*
- Bij een gebiedsgerichte benadering worden afzonderlijke (deel)projecten met behulp van de in de verkenning opgestelde uitvoeringsstrategie op elkaar afgestemd. Gedurende het proces van de planuitwerking informeren trekkers elkaar over de keuzes die van invloed kunnen zijn op de keuzes en de planning in andere (deel)projecten. Zo nodig worden aanvullende afspraken op de eerste bestuursovereenkomst vastgelegd.
 - Gedurende het proces van planuitwerking vindt communicatie plaats met de relevante omgevingspartijen en burgers.
 - De projectleiders van de (deel)projecten bereiden de bestuurlijke besluitvorming voor en rapporteren de bevindingen van de planuitwerking aan de hand van de gestelde informatievereisten in het informatieprofiel en waar relevant de specifieke informatievereisten die van toepassing zijn voor de verschillende typen projecten.

Veelal zal voor de formele bestuursrechtelijke besluitvorming over het project - zoals een tracébesluit of de vaststelling van een bestemmingsplan - een Milieueffectrapport moeten worden opgesteld - een zogenaamd 'project-MER' of ook wel 'besluit-MER'.

De planuitwerkingsfase richt zich op de planvorming tot en met het beslismoment 3 (tracébesluit of projectbeslissing, afhankelijk van het al dan niet van toepassing zijn van de Tracéwet). Met het nemen van een positieve projectbeslissing verschaft het rijk zichzelf de juridische grondslag om het (deel)project te realiseren. Eventueel kan bij een projectbeslissing een partiële uitvoeringsbeslissing worden genomen (relevant bij bijvoorbeeld het zogenaamd 'vervlechten' van planningsprocedures en aanbestedingsprocedures waarbij de aanbesteding in een vroeg stadium wordt gestart). Dit kan ook reeds eerder gebeuren dan bij de projectbeslissing. Bij woningbouw, bedrijventerreinen of andere ruimtelijke plannen zal in het kader van de projectbeslissing doorgaans een bestemmingsplanprocedure worden opgestart. Gekoppeld aan een tracéwetprocedure/bestemmingsplanprocedure zullen doorgaans ook vergun-

4.2 Processtappen

De uitkomsten van de in de vorige fase uitgevoerde verkenning, zoals vastgelegd in de voorkeursbeslissing, zijn uitgangspunt voor de planuitwerking.

- De trekkers van de (deel)projecten stellen een Plan van Aanpak op voor de planuitwerkingsfase met daarin specifieke aandacht voor de te doorlopen wettelijke procedures en een nadere uitwerking van de publieksparticipatie. Eventueel voorbereiden partiële uitvoeringsbeslissing.

16: Beheer en instandhouding en/of beheer en onderhoud.

ningen/ontheffingen aangevraagd en gecoördineerd moeten worden ten behoeve van de uitvoering. Deze procedures kunnen mee oplopen/volgen uit tracéwetprocedure/ bestemmingsplanprocedure.

Bij bepaalde projecten, zoals waterprojecten, kan ook een vergunningprocedure leidend zijn, ook dan kunnen andere (kleinere) besluiten meelopen met deze leidende besluitvorming.

Het project blijft in planuitwerkingsfase van het MIRT Projectenboek staan tot de uitvoeringsbeslissing genomen is.

4.3 Inhoudelijke vereisten

Voor de verschillende projecten wordt op vergelijkbare wijze invulling gegeven aan het informatieprofiel.

In het informatieprofiel worden alleen de gemeenschappelijke kenmerken van de planuitwerkingsfase beschreven.

4.4 Besluitvorming, overleg en verankering

De besluitvorming verschilt per (deel)project. Bijvoorbeeld: voor tracé/m.e.r.-plichtige projecten nemen de ministers van VenW en VROM de beslissing; voor waterbeheerprojecten VenW (eventueel minister van VROM), voor waterkeringprojecten de minister van VenW, voor spoorprojecten de minister van VenW (eventueel minister van VROM).

Bestuursovereenkomst

De (financiële, juridische en inhoudelijke) betrokkenheid wordt op basis van de in het kader van de voorkeursbeslissing vastgestelde bestuursovereenkomst verder uitgewerkt en zo nodig vastgelegd in aanvullende afspraken op de bestuursovereenkomst. Deze aanvullende afspraken bevatten een uitwerking van de te doorlopen procedures per (deel)project, de noodzakelijke coördinatie tussen de (deel)projecten en de verdeling van de kosten, risico's, kasritmes, uitbetaling en verantwoording binnen het taakstellend budget van de (deel)projecten.

4.5 Besluitvorming over financiën

Ten behoeve van de projectbeslissing is het van belang dat er duidelijkheid is over de kosten van de investering. Indien er – binnen de financiële kaders van de voorkeursbeslissing - geen overeenstemming is over de benodigde investeringen, financiering en mogelijkheden van mede financiering wordt er geen projectbeslissing genomen. Bij voorkeur vindt bij gebiedsbenadering met verschillende (deel)projecten besluitvorming over de financiering van de (deel)projecten gelijktijdig plaats. De voor uitvoering benodigde middelen (van rijkszijde) dienen in de meerjarenbegroting beschikbaar te zijn; hierbij wordt ook gekeken naar mogelijkheden van voorfinanciering. Uitgangspunt is dat er niet meer projecten in de planuitwerkingsfase mogen zitten dan waarvoor er financiële middelen beschikbaar zijn bij het rijk. Voor grote regionaal/lokale projecten verkeer en vervoer geldt dat de eigen bijdrage van de decentrale overheden bestuurlijk moet zijn geregeld. Hierover moeten concrete afspraken met het rijk zijn gemaakt.

Informatieprofiel MIRT beslismoment 3: de projectbeslissing

Probleemanalyse

Geen nieuwe probleemanalyse. De probleemanalyse volgt uit de voorkeursbeslissing en de daaraan ten grondslag liggende verkenning. Eventueel verdieping probleemanalyse voor specifieke onderdelen van de voorkeursbeslissing.

Varianten en keuze voorkeursvariant

Een vergelijking van varianten binnen het voorkeursalternatief, voor de milieu- en ruimtelijke inpassing, de effecten van het alternatief en de verschillende inrichtingsvarianten voor: bereikbaarheid, verkeersveiligheid, leefomgeving (woon- en leefmilieu, natuur en landschap), ruimtegebruik en economische effecten. Inzicht in benodigde maatregelen in verband met effecten. Aandachtspunten: oplossend vermogen varianten (verkeerskundige gevolgen, milieueffecten, ruimtebeslag, ruimtelijke begrenzing), 'ruimtelijke en architectonische kwaliteit varianten', uitvoering watertoets. Beargumenteerde keuze inrichtingsvariant. Hoofdkeuzes in de vormgeving en het ontwerp en de wijze waarop de omgeving daarbij is betrokken. De wijze waarop voldaan wordt aan wettelijke eisen vanuit milieu en veiligheid (project-MER).

Betrokken partijen / draagvlak

Rol- en verantwoordelijkheidsverdeling per project (incl. risicoverdeling en verdeling kosten, zowel voorbereidings- als uitvoeringskosten).

Marktbetrokkenheid: Voor zover nog niet is gebeurd in de verkenningsfase wordt voor de verschillende varianten een nadere indicatie gegeven van met Publiek-Private-Samenwerkingsconstructies (PPS) te behalen maatschappelijk en financieel rendement. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van de Public Private Comparator (PPC). Ook worden hierbij de mogelijkheden van integrale gebiedsontwikkeling dan wel private bijdragen geïndiceerd. Tenslotte zal worden beargumenteerd welke aanbestedingsvorm de voorkeur verdient.

Tijd

Tijdshorizon van probleem en oplossing, de mijlpalen en tijdsplanning.

Aandachtspunt: afwegen wanneer oplossing uiterlijk gereed moet zijn waarbij de termijn waarop de oplossing effectief zal zijn in verhouding staat tot de omvang van de oplossingsrichting, bepalen wanneer middelen beschikbaar moeten zijn en in welk tempo voorbereiding en uitvoering moeten plaatsvinden, mede in relatie met eventuele wettelijke termijnen, faseringsmogelijkheden.

Financiering en financieringswijze

Kostenraming van alternatieve oplossingen (op planuitwerkingsniveau), kosteneffectiviteit (oplossingen en maatregelen financiering, inclusief life cycle kosten/beheer, exploitatie- en onderhoudskosten en risico's). Inzicht in benodigde investeringen, (mede) financiering en garantstelling, vastgoed en participatie in de grond. Bepaling taakstellend budget.

Aanpak

Planning. Te doorlopen wettelijke procedures. Afstemming met andere deelprojecten in de vorm van uitvoeringsstrategie. Communicatie gedurende de planuitwerking. Mogelijkheden publieksparticipatie. Reservering menskracht en middelen.

5. Planuitwerkingsfase: op weg naar de Uitvoeringsbeslissing

5.1 Het wat en waarom van de uitvoeringsbeslissing

Met de uitvoeringsbeslissing (beslismoment 4) start de uitvoering of wordt, in geval van subsidie, een beschikking verstrekt. In het MIRT Projectenboek (realisatie) staan projecten waarvoor een voorkeursbeslissing is genomen, die reeds in uitvoering zijn of waarvan de uitvoering in de loop van het begrotingsjaar zal worden gestart.

De uitvoeringsbeslissing vormt de basis voor het daadwerkelijk aangaan van verplichtingen met marktpartijen voor de realisatie van het (deel)project. De realisatie van het (deel)project wordt dan definitief gegund aan een marktpartij. De uitvoeringsbeslissing valt idealiter samen met het de Projectbeslissing. Er kunnen echter redenen zijn om de uitvoeringsbeslissing later te nemen, met een maximum van drie jaar¹⁷.

Bij de definitieve uitvoeringsbeslissing zijn bij voorkeur alle (vergunningen)procedures afgerond. Zo niet dan dienen er bestuurlijke afspraken te liggen voor verlening van de belangrijkste vergunningen die een vlotte afronding bezegelen. Het (deel)project kan binnen de afgesproken kaders (scope, uitvoeringsperiode inclusief jaar van oplevering, en taakstellend budget) worden uitgevoerd. Eventuele beheersrisico's zijn benoemd.

Eventueel kan in een eerdere fase een partiële uitvoeringsbeslissing worden genomen. Deze is van belang voor het starten van de marktbenadering. Bij een traditionele aanbesteding valt deze samen met de uitvoeringsbeslissing. Bij vroege marktbetrokkenheid/innovatieve aanbesteding zal een deel van de aanbestedingsprocedure zich voltrekken voorafgaand aan de definitieve uitvoeringsbeslissing.

De (eventuele) partiële uitvoeringsbeslissing geeft inzicht in:

- *De resultaten marktscan/meerwaardetoetsen.*
- *De afweging aanbestedingsvorm.*

De uitvoeringsbeslissing geeft, naast inzicht in de resultaten van de marktscan/meerwaardetoets en de afweging van de aanbestedingsvorm, inzicht in:

- *Totaal benodigde budget voor de uitvoering.*
- *Het verloop van de benodigde vergunningverlening en overige procedures zoals grondaankoop.*
- *De risico's in de uitvoering (in relatie tot geld en doorlooptijd).*
- *De wijze van gunning en selectiecriteria.*
- *Het vastleggen benodigde kasritmes.*

Voor railprojecten, regionaal/lokale verkeers- en vervoersprojecten en soms complexe gebieds-/woningbouwprojecten is geen sprake van een projectbeslissing of een uitvoeringsbeslissing, maar van een besluit tot het afgeven van een beschikking op de subsidieaanvraag of een beschikking tot rijksbijdrage aan een project. In het geval dat er 'slechts' sprak is van het verlenen van een subsidie dient minimaal het volgende inzichtelijk te worden gemaakt:

- de maximale bijdrage van het rijk, eventuele regeling tot benefit-sharing en de betalingsfrequentie (kasritmes);
- de voorschriften tot accountantsverklaring en voortgangsrapportages;
- de risicoverdeling; hoe om te gaan met wijzigingen in het project gedurende de uitvoeringsfase.

Bij de subsidieprojecten (o.a. uit het deelprogramma Regionale en lokale infrastructuur) geldt dat, indien er geen afwijkende afspraken zijn gemaakt, wanneer eenmaal een beschikking is afgegeven (dus wanneer de realisatie start), het risico van eventueel optredende kostenstijgingen bij de uitvoering voor rekening van de subsidieontvanger is.

17: Hiermee wordt aangesloten op de maximum van drie jaar van Art. 18 van de huidige Tracéwet: "Indien de aanleg of wijziging van een hoofdweg, landelijke spoorweg of hoofdvaarweg niet is opgenomen in een jaarlijks voortschrijdend meerjarig uitvoeringsprogramma voor hoofdwegen, landelijke spoorwegen en hoofdvaarwegen, dat bij besluit van Onze Minister is vastgesteld voor het derde jaar na het jaar waarin het tracébesluit van kracht is geworden, vervalt het tracébesluit van rechtswege".

5.2 Processtappen voor een uitvoeringsbeslissing

De planuitwerkingsfase eindigt wanneer alle voorbereidende werkzaamheden zijn afgerond en beslismoment 4 (de uitvoeringsbeslissing) kan worden genomen. Het project blijft in het MIRT Projectenboek (planuitwerking) tot er voldoende budget beschikbaar is voor de uitvoering van het project. Er wordt zelfs geen positieve projectbeslissing genomen zonder zicht op financiering.

Inhoudelijke stappen bestaan uit:

- toets of problematiek nog onveranderd is;
- het verkrijgen van vergunningen op basis van het ontwerp;
- verwerving van gronden en eventueel onteigening van de voor het werk benodigde gronden;
- het bepalen van de gunning en selectiecriteria en wijze van aanbesteding;
- het bepalen voor het benodigde budget gekoppeld aan de te realiseren mijlpalen (uitgewerkt in kasritmes);
- gunning van het contract in het kader van de aanbesteding (indien de aanbesteding al niet in een eerdere fase is gedaan vanwege vroege markt-

betrokkenheid en innovatieve aanbesteding; zie de mogelijkheid van het zogenaamde 'vervlechten' van planningsprocedures en aanbestedingsprocedures in het kader van een partiële uitvoeringsbeslissing - paragraaf 4.1).

5.3 Inhoudelijke vereisten

In het rapport moet in ieder geval de informatie gegeven worden zoals opgenomen in het bijgaande informatieprofiel.

5.4 Besluitvorming, overleg en verankering

De afspraken over de financiering van het project en eventueel de wijze van risicoverdeling wordt vastgelegd in een aanvulling op de bestuursovereenkomst. Deze kan eventueel nadere, definitieve (financiële) afspraken over kasritmes, uitbetaling en verantwoording bevatten indien dit niet eerder bij de projectbeslissing is overeengekomen.

Over de voortgang van de uitvoering dient door middel van voortgangsrapportages te worden gerapporteerd. Tevens zullen er over de besteding van

Informatieprofiel MIRT beslismoment 4 (de Uitvoeringsbeslissing)

De kosten (en mogelijke baten) voor de realisatie van het project. Aandachtspunt: life cycle kosten/ exploitatie beheer & onderhoudskosten.

In voorkomende gevallen zal de voorkeursvariant worden bepaald of publiek-private samenwerking financiële meerwaarde biedt. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van de Public Private Comparator (PPC).

Afspraken over de scope van een project (budget, planning etc.) worden vastgelegd (Zie daarvoor ook draaiboeken bij RWS en ProRail waarin opdrachtverlening wordt gespecificeerd).

Verantwoording over doorlopen procedures en vergunningverlening.

Beheersrisico's zijn benoemd.

Randvoorwaarden voor voorlopige gunning dienen te zijn voldaan.

Grondverwerving.

middelen financiële verantwoordingsrapportages dienen te worden opgesteld.

Voor het overige is de rolverdeling in de besluitvorming gelijk aan die in de planuitwerkingsfase (zie paragraaf 4.3).

5.5 Besluitvorming over financiën

Naast de in de bestuursovereenkomst vastgelegde afspraken over financiering van het project, dient rekening gehouden te worden met eventuele voorfinanciering.

Na het nemen van de uitvoeringsbeslissing start de uitvoering of wordt – in geval van subsidie – een beschikking verstrekt. In het MIRT Projectenboek hoofdstuk 5 (realisatie) staan projecten, die reeds in uitvoering zijn of waarvan de uitvoering in de loop van het begrotingsjaar worden gestart.

6. Realisatiefase: de Opleveringsbeslissing

6.1 Het wat en waarom van de opleveringsbeslissing

Als de uitvoering van het project is afgerond, wordt het opleveringsbeslissing (beslismoment 5) genomen. Bij subsidieverlening vindt dan de eindafrekening plaats. Na oplevering wordt een project nog eenmaal in het MIRT Projectenboek opgenomen (gerealiseerde projecten). Het project wordt daarna in gebruik genomen en gaat over naar de beheer- en onderhoudsfase.

Het laatste deel van de subsidie wordt uitgekeerd als de definitieve kosten zijn opgemaakt, en de voorziening in gebruik is genomen. Daartoe dient de eindafrekening op basis van een eindverslag, financiële verantwoording over de totale projectkosten (inclusief accountantsverklaring en slotdeclaratie) te worden aangeboden.

Evaluatie van projecten gebeurt ex ante in de verkenningsfase via het OEI per project. Evaluatie ex post vindt periodiek plaats over projecten heen, geclusterd naar thema's (bijvoorbeeld geluid, lucht, systematiek).

6.2 Processtappen opleveringsbeslissing

- Opstellen van de eindafrekening op basis van een eindverslag.

- Aanbieden financiële verantwoording over de totale projectkosten (inclusief accountantsverklaring en slotdeclaratie).

- Voorstel tot evaluatie van de resultaten opstellen.

6.3 Inhoudelijke vereisten

Bij beslismoment 5 (opleveringsbeslissing) is een opleveringsrapport van het project benodigd. In het opleveringsrapport moet in ieder geval de informatie gegeven worden zoals opgenomen in het bijgaande informatieprofiel.

6.4 Besluitvorming, overleg en verankering

Indien er geen verschillen van inzicht zijn, hoeft er in deze fase geen bestuurlijk overleg plaats te vinden. Wel dienen de resultaten van de evaluatie in het Bestuurlijk Overleg MIRT te worden geagendeerd.

Voor het overige is de rolverdeling in de besluitvorming gelijk aan die in de planuitwerkingsfase (zie paragraaf 4.3).

6.5 Financiële en inhoudelijke besluitvorming

Bij het hoofdwegennet, landelijk spoorwegennet en het hoofdvaarwegennet, evenals bij waterbeheer en waterkeringen, wordt het project bij het beslismo-

Informatieprofiel MIRT beslismoment 5 (opleveringsbeslissing (eindafrekening))

Ingaan op de elementen:

- Verantwoording van opgeleverd project t.o.v. scope en eindafrekening,
- Wijze van besteding projectbudget over de uitvoeringsperiode,
- Data van oplevering en ingebruikname (en verantwoording eventuele vertraging),
- Afspraken over verder onderhoudskosten, beschikbaarheidvergoedingen en /of kwaliteitsverplichtingen
- Afspraken over evaluatie

ment 5 officieel opgeleverd aan de opdrachtgever voor gebruik. Het project wordt niet meer vermeld in het MIRT. Het project wordt vervolgens (duurzaam) beheerd. Bij beschikbaarheidsvergoedingen, die beginnen na in gebruik name, lopen de financiële verplichtingen nog een langere periode door. Dit blijft in de begroting zichtbaar maar niet per project. Hetzelfde geldt voor langdurige kwaliteitsverplichtingen, waarin wordt voorzien in beheer en onderhoud.

Bij subsidieprojecten (zoals regionaal/lokaal verkeers- en vervoersprojecten en spoorwegprojecten) wordt met dit beslismoment tevens het laatste deel van de subsidie uitgekeerd nadat de definitieve kosten zijn opgemaakt. Daartoe dient de eindafrekening op basis van een eindverslag, financiële verantwoording over de totale projectkosten (inclusief accountantsverklaring en slotdeclaratie) aan de rijksoverheid te worden aangeboden. De voorziening wordt in gebruik genomen.

Bijlage 1 Beslisdocument ten behoeve van startbeslissing

<p>Naam project/opgave:</p> <p>Versie datum:</p>	
<p>1. Korte beschrijving van het initiatief</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kansen en mogelijkheden gebiedsgerichte aanpak • Wat houdt het initiatief in? • Beleidsdoelstelling? 	<ul style="list-style-type: none"> • Omschrijving, aanleiding en urgentie van de initiatief (opgave/ het probleem) • De aanleidingen en een eerste inschatting van de omvang en het schaalniveau van de opgave, probleem of vraagstuk. • Omschrijven van de urgentie en de kansen. • Zo scherp mogelijk omschrijven van samenhang met rijksdoelen en regionale doelen, prioriteiten en belangen.
<p>2. Is de opgave/probleem (geheel/gedeeltelijk) een taak voor het rijk en waarom?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Legitimatie van een overheidsrol? • Waarom het rijk en niet een lagere overheid? (subsidiariteitsbeginsel) 	<ul style="list-style-type: none"> • Omschrijven van het rijksbelang • Kansen en mogelijkheden gebiedsgerichte aanpak binnen de kaders van een gebiedsvisie en/of de gebiedsagenda • Omschrijven van samenhang tussen projecten rijk/ regio in het gebied • beoogde/potentiële synergie-effecten
<p>3. Is dit initiatief een gebiedsgerichte aanpak of is er sprake van een sectoraal project?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voorlopige gebiedsafbakening • De thema's en modaliteiten die in de analyse betrokken worden 	<ul style="list-style-type: none"> • Beantwoording van de vraag of de verkenning als een structuurvisie (ingevolge de Wro) wordt opgesteld dan wel sprake is van een zogeheten vrije verkenning (zonder structuurvisie). <p>NB. Beredeneren of het om een complex project gaat dat vraagt om een gebiedsgerichte aanpak of een sectoraal project. Bij een sectorale benadering zal beargumenteerd moeten worden dat de samenhang met andere opgaven en projecten in het gebied beperkt is.</p> <p>Criteria complex project: moeilijk vooraf af te bakenen, financiële omvang, meervoudige interdisciplinaire doelen, bestuurlijke en sectorale grenzen doorsnijdend, grote omgevingseffecten.</p> <p>Criteria sectoraal project: eenduidig doel, goed af te bakenen probleem/vraagstuk met beperkte omgevingseffecten.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Welke beoogde modaliteiten of thema's betreft deze opgave

<p>4. Welke partijen zijn erbij betrokken; geef korte omschrijving van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rollen partners en samenwerkingsverband • Publiek/private samenwerking 	<ul style="list-style-type: none"> • Beoogde/voorstel trekker van de verkenning • Betrokken partijen en modaliteiten. • Rol die partijen vervullen opgeven <p>NB. Dit betreft een eerste inzicht van wie welke rol, taken en verantwoordelijkheden heeft bij het verrichten van de verkenning</p>
<p>5. Draagvlak</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mate waarin bestuurlijk draagvlak aanwezig is. • Wijze waarop consultatieproces ingericht wordt. • Mogelijkheden publieksparticipatie.
<p>6. Duur van uitwerking</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wanneer kan de uitvoering starten? • Is er een globale plan van aanpak? • Doorlooptijd? 	<ul style="list-style-type: none"> • Beoogde aanpak; doorlooptijd verkenning • Planning van de voor de verkenning benodigde tijd (max. 2 jaar).
<p>7. Financiën</p> <ul style="list-style-type: none"> • Globale onderbouwing van kosten 	<ul style="list-style-type: none"> • Bij een sectoraal project ook een globaal financieel inzicht; • Beoogde bijdrage regio (percentage)
<p>8. Is dit voorstel al eerder of elders ingediend?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ja/nee <p>zo ja, wat was de uitkomst en waarom nu opnieuw indienen?</p>
<p>9. Welke risico's/afhankelijkheden zijn er aan het initiatief verbonden?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Indien bekend deze alvast aangeven.
<p>Gegevens van de indiener</p> <p>Contactpersoon (naam, organisatie, telefoonnummer, e-mailadres)</p>	

